

Nieuwsbrief 2014

Beste leden en sympathisanten,

'In Vlaamse Velden', de fictieve maar realistische tv-reeks over de Grote Oorlog beroert en ontroert. Ze is ook verhelderend. Ze visualiseert o.a. hoe Marie, de jongste van het doktersgezin Boesman, de bezetting in Gent beleeft: vluchten naar Nederland, terug naar Gent, huis moeten delen, soldaten weerstaan enz. Marie, in het echte leven Lize Feryn, is een geboren en getogen Deerlijkenaar.

Honderd jaar geleden leefde een andere Deerlijkenaar honkvast in Gent: René De Clercq. Wat een tegenstelling tussen beiden: Lize: fictie, René: realiteit. En merkwaardig daarbij: zij hadden mekaar al ontmoet op de 16de Vlaamse Zangavond in 2008 van het René De Clercqgenootschap: Lize droeg er gedichten voor van René.

Zoals voor miljoenen andere mensen, brengt de Eerste Wereldoorlog een totale omwenteling in De Clercqs leven. Van een welgestelde burger wordt hij na de oorlog een bezitloze vluchteling. Vanzelfsprekend zal het René De Clercqgenootschap alles doen om deze woelige periode te duiden, te beginnen met een ruime bijdrage in deze Nieuwsbrief over het jaar 1914.

Met genoegen sturen wij u onze jaarlijkse Nieuwsbrief. Hierin proberen wij u op de hoogte te houden van het reilen en zeilen in ons René De Clercqmuseum.

Beste sympathisanten, wij hopen dat deze Nieuwsbrief u van onze werking kan overtuigen en tevens een verrijking betekent, althans wat een gedeelte van René De Clercqs leven betreft.

Beste lezer: steun het museum René De Clercq

**Lid wordt u vanaf 10 euro,
erelid vanaf 15 euro en beschermend lid vanaf 25 euro.**

IBAN: BE49.4635.1470.1171 - BIC: KREDBEBB
René De Clercqgenootschap Deerlijk

ACTIVITEITENKALENDER 2014

Van 27 april tot 26 oktober is het museum elke zondagnamiddag open

Niet alleen elke zondag van 14.30 tot 18 uur, maar ook elke dag kunt u, na afspraak, het museum bezoeken (tel. 056/72.86.70 of dhaluin.dekeyser@telenet.be). U beleeft met een *gids-verteller* een hele brok boeiende geschiedenis. In dat huis, gebouwd in 1790, gaat u 200 jaar terug in de tijd. Naar een tijd zonder elektriciteit noch modern comfort. U gelooft uw eigen ogen niet of denkt vol nostalgie aan uw prille kinderjaren.

Eerste jaar van de Eerste Wereldoorlog

2014 is als eeuwfeest van de aanvang van de Eerste Wereldoorlog een bijzonder jaar. Ook voor René De Clercq betekende de oorlog een grote omslag op persoonlijk, professioneel, politiek en artistiek vlak. Het De Clercqgenootschap is van plan om de komende jaren een specifieke rol te spelen in het duiden en illustreren van de gebeurtenissen van toen.

In 2014 plannen we volgende activiteiten:

- Donderdag 12 juni om 19 uur aan Renés grafmonument: jaarlijkse **hulde aan zijn graf** met een rede door Joost Vandommele.
 - Donderdag 9 oktober om 20 uur in ontmoetingscentrum d'Ieffte: **'Vluchten voor de oorlog'** met publicist lic. Geert Laporte, een Nederlands specialist (gevraagd) en Joost Vandommele.
 - In het museum zal een **gelegenheidstentoonstelling** worden ingericht over 'René De Clercq in het eerste oorlogsjaar' m.a.w. vóór diens toetreding tot het activisme in december 1915.
 - **Heruitgave boek.** Het boek 'René De Clercq, een romantisch dichter in het oog van een wereldstorm' uit 2006 wordt in een volledig herwerkte en sterk aangevulde versie heruitgegeven.
-

Zondag 22 juni: Midzomermarkt

Op zondag 22 juni is het feest in het hele centrum van Deerlijk en zijn alle vrijwilligers in de weer. Het René De Clercqhuis wordt opnieuw wat het vroeger ooit was: 'Estaminet Het Damberd'. Op straat speelt een accordeoniste en in de tuin zingen wij Vlaamse volksliedjes instrumentaal ondersteund. In de vroege namiddag genieten de bezoekers van *zelfgebakken taart met koffie*. Daarna kunnen ze hun dorst lessen met een lekkere *Duchesse de Bourgogne* van het vat. En vooraleer te vertrekken nog vlug de honger stillen met goedgevulde pistolets, belegd met gehakt, hesp of kaas.

Maand september: Vertelwandeling

Naar jaarlijkse gewoonte organiseren wij in de maand september rondleidingen voor het vierde leerjaar. We behandelen de plaatselijke geschiedenis (kerk en retabel, Deerlijks drie Groten, standbeelden, De Clercqmuseum, merkwaardige gebouwen, enz.).

Maand november: Verteltheater

Elke schooldag in november spelen wij in het museum voor de kleuters van het derde kleuterklasje het verteltheater: Hoe leefden onze grootouders? Dit doen we voor alle scholen van de regio. Met succes: 40 opvoeringen per jaar, in totaal al 562 keer.

*Vrienden, kom, zit neder in de ronde,
En genieten wij van deze stonde.
Al te samen opgeruimd en blij,
Schuif wat dichter, dichter, dichter bij.*

Kom samen met uw familie en vrienden meezingen!

22ste VLAAMSE ZANGAVOND

samenzang, koorzangen, voordracht

Rond de piano van René De Clercq zingen wij samen onder leiding van Egied Vandommele mooie Vlaamse volksliederen die tot het collectief geheugen behoren. Met zijn allen gezellig samen zingen. We doen het niet veel meer. Jammer! Samen zingen in de moedertaal geeft sfeer, verbondenheid en drukt warme gevoelens uit. Lieder kunnen ons beroeren en ontroeren. Zingen maakt gelukkig!

Op deze 'Vlaamse Zangavond' zorgt een gelegenheidsorkestje voor de muzikale sfeer. De samen­zang wordt ondersteund door drie koren: Bekaerts Notenclub Zwevegem, Deerlijks Voltakoor en het Koninklijk Parochiaal Zankoor Sint-Lodewijk. Elke aanwezige krijgt een uitgebreide en fijn verzorgde programmabrochure met teksten en muziek.

Leuk weetje: de begeleidende pianist speelt op de authentieke piano van René De Clercq (+1932). Na de dood van zijn vriendin Ria in 1992 heeft haar familie (de familie Verhulst: de ouders van Gert van Samson) deze piano aan het De Clercqmuseum geschonken.

vrijdag 28 februari 2014 om 20 uur
o.c. d'lefe, Hoogstraat 122, Deerlijk
Toegang + zangboekje: 5 euro

René De Clercq musiceert ten huize Antonie Franciscus Pieck, zijn vriendin Ria Vervoort speelt piano. De vier dochtertjes Pieck, nichtjes van Anton Pieck van de Efteling, zijn bij deze tekening betrokken: Marie en Betty zingen, het talentvolle Greetje dat heel jong gestorven is zien we ingekaderd en Adri maakt deze prachtige houtskooltekening.

RENE DE CLERCQGENOOTSCHAP LEEFT...

Deerlijk is verrassend en veelzijdig, ook op cultureel en heemkundig gebied. Zo koestert ze de erfenis van Deerlijks drie Groten: fabeldichter Pieter Jan Renier, priester-dichter Hugo Verriest en vooral dichter-schrijver, componist en Vlaams voorvechter René De Clercq. Om het werk en de nalatenschap van deze laatste levendig te houden, werd in 1983 de vrijwilligersvereniging het *René De Clercqgenootschap* opgericht.

Een stuk geschiedenis over het geboortehuis van René De Clercq

- **1790:** de rijke notaris Johannes Devos bouwde in de Leegstraat (nu René De Clercqstraat) een super-de-luxe stenen huis met een verdieping en twee ingangen.
- **1807:** het huis werd een herberg: *estaminet Het Damberd*.
- **1877: René**, het 15e kind van Charles, werd er geboren op 14 november. Hij werd doctor in de Germaanse filologie en een befaamd dichter-schrijver. Hij schreef o.a. *Tineke van Heule*.
- **1979:** het huis, eigendom van de gemeente, werd als **monument beschermd** in de tachtigerjaren en door het gemeentepersoneel vakkundig **gerestaureerd** onder de leiding van Monumenten en Landschappen.
- **1991:** er werd **een museum** in geopend. Op het gelijkvloers ziet u *hoe onze voorouders vroeger leefden* en op de verdieping vindt u een permanente tentoonstelling over *dichter-schrijver, componist en Vlaamse voorvechter*.
- **1991-2014:** het museum wordt gerund door het **René De Clercqgenootschap**.

Wanneer en voor wie is het museum open?

- Het museum is open van **Erfgoedzondag (april) tot eind oktober**, elke zondag van 14.30 tot 18uur. U kan gratis binnenwandelen en vrijwilligers heten u welkom en geven uitleg. Elke bezoeker krijgt een bezoekersgids.
- Het is ook open **elke dag**, elk uur, na afspraak, voor **gidsbeurten** voor: verenigingen, scholen, bedrijven, enz. Zelfs familie-recepties kunnen er plaats vinden!
- **Rondleiding groepen:** 30 euro (duur: 1 uur). Rondleiding museum + kerk en retabel: 50 euro (duur: 2 uur). Reservatie vooraf is noodzakelijk.

Alleen een museum openhouden???

Reeds 23 jaar houdt het René De Clercqgenootschap niet alleen het museum open, het doet veel meer:

- **Toeristische rondleidingen** in het geboortehuis; maar ook in de Sint-Columbakerk met retabel, de Kapel ter Ruste en wandelingen in de gemeente voor groepen uit Deerlijk en omliggende.
- In heel de maand november wordt ieder jaar een **verteltheater** 'hoe leefden onze voorouders een eeuw geleden' voor kleuters gehouden. In 2012 was de 500^e voorstelling. Ieder jaar genieten 700 kleuters hiervan en veel grootouders.
- **Vertelwandeling** met geschiedkundige toelichting van het eigen heem voor leerlingen van het basisonderwijs.
- Elk jaar wordt het huis tijdens **Midzomermarkt**, wat het vroeger was, *estaminet Het Damberd*, waar u kan genieten van koffie en zelfgebakken taart, streekbier en belegde broodjes, opgeluisterd door muzikanten.
- Jaarlijkse uitgave van een **Nieuwsbrief** die verspreid wordt op 800 exemplaren.
- **Boekenmarkt**: Elk jaar, van begin juli tot eind oktober op zondagnamiddag kan u in het museum kiezen uit meer dan 3.000 titels; oude en tweedehandse boeken en tijdschriften, elpees en singles te koop voor een prikje.
- **Vlaamse Zangavond!** Telkens de laatste vrijdag van februari zingen meer dan 300 aanwezigen Vlaamse volksliederen in gemeenschapscentrum d'Ieffte, begeleid door diverse koren en met voordracht uit de gedichten van René De Clercq.
- Uitgave van **boeken** en organisatie van **tentoonstellingen** rond De Clercq.

Nieuw dit jaar!

Geïnteresseerden kunnen elke **eerste zaterdag** van april, mei en juni onder leiding van een 'gids-verteller' het museum bezoeken.

Inschrijven noodzakelijk: vijf dagen op voorhand op 056/72.86.70

Programma: welkom en koffie om 14.30 uur, start rondleiding om 15 uur.

Een verteller leidt u door meer dan 200 jaar Vlaamse geschiedenis met oorlog en vrede, liefde en passie, socialisme, daensisme en liberalisme, kinder- en moedersterfte, rijkdom en armoede. Hij vertelt over het huisje dat in 1790 door een notaris gebouwd werd en in 1970 door een notaris van de sloop gered werd. Het huisje heeft een ongelofelijke geschiedenis vanaf keizer Napoleon I tot heden. Over René De Clercq, die hier in 1877 geboren werd en uitgroeide tot een Bekende Vlaming: met het onvergetelijke *Tineke van Heule* en nog 1.000 andere mooie gedichten. Meer dan 175 toondichters hebben vele van zijn gedichten verklankt tot liederen. Heeft Tineke van Heule wel bestaan? Echt? Fictie? De verteller speelt met popjes en voorwerpen. Een onvergetelijke ervaring. Een belevenis.

Prijs: vrije bijdrage. Minimum tien deelnemers. Maximum twintig. U wordt telefonisch verwittigd als er geen tien deelnemers zijn.

Interesse:

Neem contact op met het secretariaat: Jan Dhaluin, Vichtesteenweg 15, 8540 Deerlijk; tel. 056/72.86.70; e-mail: dhaluin.dekeyser@telenet.be.

Voor meer info ga naar webstek: www.renedeclercq.be

DE TIJD VAN TOEN...

Nonkel Luc wacht ons al op aan de overkant. De juf en een meereizende oma helpen ons veilig de straat over. Wij staan nu oog in oog met het kleurrijkste huisje in de straat. De deuren en de blaffeturen (luiken) zijn grasgroen, de gevel is oranje met een zwarte boord onderaan. Als we ons hoofd in onze nek leggen, zien wij dat dit huisje geen dakgoot heeft. En op de gevel staan er hele grote cijfers: wij lezen één, zeven, negen en nul. Neen, dit is geen gewoon huisje, dit is een zéér oud huisje. Of er iemand weet welke meneer hier heeft gewoond? Nonkel Luc vertelt ons zijn naam: René De Clercq. Wij herhalen zijn naam in koor.

De luiken voor de vensters zijn muurdicht; de bewoners slapen nog. Nonkel Luc vertelt dat opa Jan hier nu woont, samen met oma Mieke. We staan te trappelen om binnen te gaan. Nonkel Luc klopt aan; het oude huisje heeft immers geen bel. Het harde geklop wekt opa en oma niet. Als we nu eens luid roepen? Onze kinderkeeltjes gaan open, en 'Opa Jan, opstaan!' schalt het thans door de hele René De Clercqstraat. Eindelijk hoort opa Jan het geroep. Hij opent de deur. Steunend op zijn wandelstok, verwelkomt hij ons. In de vroege ochtend treden wij binnen in een tijd van weleer ...

Wij nemen plaats op de houten bank aan tafel. Iedereen is muisstil. Waarom is het hier zo donker? Zoet klinkt ons geroezemoes: doe het lampje branden! Opa Jan vertelt dat er vroeger geen elektriciteit was en steekt met een houten stekje een kaarsje aan. En er is een zwak licht! Met de kaars stapt opa naar de kast en neemt er enkele koffiekopjes uit. Ja, zo liepen ze vroeger rond toen het donker was. Maar dan hé, 100 jaar geleden hebben ze elektriciteit aangelegd en kon men een lampje doen branden. Opa steekt het licht aan met een draaiknopje. Een lampje schiet aan. Een vaag licht schemert door de kamer. Hoe maakte opa vroeger zijn huiswerk, met zo'n luttel licht? Wel, daar was een oplossing voor. Opa trekt het lampje naar beneden, tot net boven het tafelblad. Wij lachen met het gekke lampje, maar de tafel is wél volledig verlicht. Nu kan opa tenminste goed zien wat hij met zijn griffel op zijn lei schrijft. Papier en balpen kende men immers niet. Als de lei vol geschreven is, spuugt hij erop en veegt de lei met zijn mouw schoon. De juf vertelt ons dat wij dit niet op het grote schoolbord in de klas mogen doen. Dit zal geen probleem zijn. Allen vinden wij dit vies!

Maar het is *klaar* buiten. 'Zouden wij de luiken niet opendoen?' vraagt opa Jan. Binnen maakt nonkel Luc een spil los. Zonder die spil zou het net iets té makkelijk geweest zijn voor dieven, nietwaar? Nonkel Luc verdwijnt intussen buitenshuis. Daar opent hij de grasgroene luiken. In geen tijd piept het zonlicht door het raam. Het is nog nooit zo welkom geweest! De lamp gaat uit want we moeten zuinig zijn, elektriciteit is duur.

De kleren van oma Mieke zijn zwart van kleur. Zij legt ons uit dat alle was met de hand gebeurde. Ja, vroeger was het hard labeur om de kleren proper te krijgen. Daarom droegen ze gemakshalve donkere kledij. De klompen aan oma's voeten zijn van hout, want echte schoenen waren duur. Maar het houten schoeisel houdt haar voeten goed warm. Dan maalt oma Mieke koffiebonen tot ze poeder worden. Een kan heet water later, schenkt ze échte koffie in opa's koffiekopjes. De oma die met ons meekwam, glimlacht. In haar ogen lees ik pure nostalgie ...

René De Clercq woonde hier niet alleen. Neen, hij was de voorlaatste van zestien kinderen. In die tijd was zo'n kroost heel normaal. Uiteraard dienden al die mondjes te worden gevoed. Gelukkig had het oude huisje een bakoven. Daar bakte de vader des huizes elke zaterdag 12 grote broden voor heel het gezin. De kinderen kwamen nooit dicht bij die hete oven, toch genoten ze des te meer van de lekkere geur van vers brood, die dwaalde door hun kleine huisje. Ach, waar is die goeie, ouwe tijd gebleven?

In de achterkeuken staat een gloeiend stoofje. Het lijkt in niets op wat wij kennen. Opa Jan vult het met zwarte kooltjes van steen. Op de hete stoof werden vroeger wafels gebakken. Tenminste, enkel als er iets te vieren viel. Er klinkt enthousiast gejuich. In onze kijkers fonkelen pretlichtjes. Mmm, wafels!

Als opa zijn gevaarlijke roe bovenhaalt, is ons plezier echter uit. Wij worden direct stil. Ondertussen doet oma Mieke gloeiende kooltjes in het strijkijzer. Met dit hete ijzer streken ze vroeger de was. Aiaiai, pijnlijk warm dat dat was!

Datzelfde keukentje deed ook dienst als wasplaats. Doch water kreeg je niet zomaar. Pompen was de boodschap! Hoe kil het water ook was, je kreeg het gelukkig al van tevoren warm van de inspanning. Het overtollige waswater liep rechtstreeks naar de achterkoer buiten. Op diezelfde koer moest je zijn als je naar het toilet wilde gaan. Stel je voor, in de koude van de nacht ... brr! Bovendien lijkt het meer een gat dan een toilet.

Terug binnen zingen we Renés liedje van Tineke van Heule. Nonkel Hugo begeleidt ons op de accordeon. Daarna kijken we naar een fragment van vroeger op een tv van nu. Nadat wij de juf op de bascule hebben gezet, mogen wij eindelijk de voorkamer van het oranje huisje in. We zijn stil, want hier komen we in dé werkkamer terecht. Opa Jan schrijft met inkt in het boek van René De Clercq. Terwijl oma's zangstem weergalmt door de kamer, krijgt de juf nog een prent mee van die grote meneer René, voor in onze klas. Dan stappen we naar buiten, de tegenwoordige tijd terug in.

Daar staan we dan op straat, opnieuw in het leven van nu. Ik schud mijn hoofd en draai mij nog eenmaal om. Het oranje huisje slurpte mij het voorbij uur volledig op, en lost mij alsnog niet. Heel even waande ik er mij terug in de tijd van toen. Een tijd die ik nooit kende en tevens nimmer weer zal zien ...

Leen Lefebvre

DE LAGE VUURSCHE

De Lage Vuursche is een klein dorp in de gemeente Baarn, in de Nederlandse provincie Utrecht. Het dorp is als dorpsgezicht beschermd en is gelegen in een mooie bosrijke omgeving. Er staan nog enkele achttiende- en negentiende-eeuwse huizen en tientallen rijksmonumenten. Veel eendagstoeristen komen er, vooral in de weekends, wandelen en genieten daarna van een lekkere pannenkoek in een van de talrijke hierin gespecialiseerde restaurants.

Midden het dorp en gelegen aan de rand van het domein Drakensteyn staat de als monument geklasseerde Stulpkerk. Dit kerkgebouw uit 1659 is gebouwd in de vorm van een kruis met korte dwarsarmen en een driezijdige sluiting in traditionele gotische vormen. In de kerk bevindt zich ook de zogenaamde *Koninginnebank*. Bij de bank hoort een eigen buitendeur, zodat koninklijk gezelschap niet door de hele kerk hoefde te lopen om de bank te bereiken.

Bij de kerk is een begraafplaats. Om te voorkomen dat deze vol raakte, heeft koningin Beatrix, eigenares van het naastgelegen domein Drakensteyn, enkele jaren geleden aan de Hervormde Gemeente circa 400 m² grond geschonken om het uit te breiden.

1932: René wordt begraven op de Lage Vuursche

De Piecks hadden voor René een plaatsje gezorgd naast het graf van hun vader aan de zonzijde van het stemmig kerkhofje van de Lage Vuursche. Een mooier plekje kon men niet dromen voor de bard van het kampende Vlaanderen en het wordende Dietsland: in het hartje van de geurende sparrenbossen van het Gooi, aan de rand van het vorstelijke Drakensteyn, midden het vlammeende gebladerte van de beuken rondom. Die dag stond de hemel in lichtelaaie en het was aandoenlijk, toen, onder het gebeier van het kapelklokje, de kist met de leeuwenvlag omfloerst, in de aarde gelaten werd. (Naar 'René Declercq, uit liefde alleen ...' van Gilbert Depamelaere.)

1936: Plechtige onthulling van een gedenkteken op Renés graf

De plechtige onthulling van het grafmonument van René De Clercq kwam er slechts vier jaar na zijn overlijden. Gentenaar Jozef Cantré, beeldhouwer en vriend van René, werd met de opdracht belast. Het beeld, gehouwen uit één stuk Noorse diabaas van 1500 kg (een soort graniet), wordt betiteld als een van zijn waardevolste beelden. Volgens de wens van de dichter – René wilde immers geen grafsteen – werd het een ommuurd tuintje met aan de zijkant een blok waarin de gestalte van de dichter oprijst, het aangezicht met de gestrekte baard naar de zon gekeerd, terwijl hij met de ene hand de Noodhoorn tegen zijn hart houdt en met de andere de Moeder Aarde, zijn Dietsland, vast omklemt. Hoewel uit de houding van de dichter nederigheid t.o.v. de natuur spreekt en het beeld geen grote afmetingen heeft, vult het monument, dat kan geplaatst worden bij het Vlaams expressionisme, de ruimte met een zekere grootsheid en monumentaliteit.

1982: René wordt opgegraven en van de Lage Vuursche naar Deerlijk overgebracht

In 1982 was René 50 jaar overleden en verviel de grafconcessie op dit stemmige kerkhof. In samenspraak met zijn oudste dochter Elza werd toen beslist de concessie niet meer te hernieuwen en het graf naar zijn geboortedorp Deerlijk over te brengen. Op 6 april zijn we naar Nederland vertrokken om er de stoffelijke resten en het grafmonument op te halen. Op Witte Donderdag 8 april 1982, om 10 uur, werd het gebeente in Deerlijk in alle stilte piëteitsvol herbegraven in de schaduw van de Sint-Columbakerk op amper

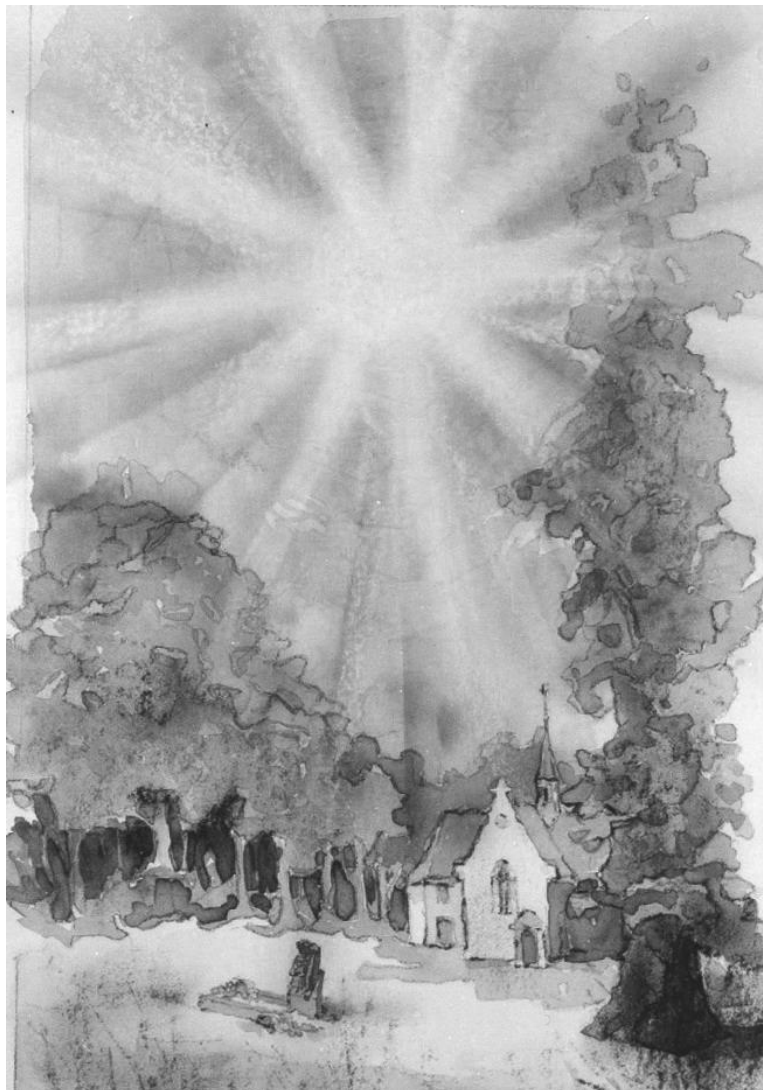
200 meter van zijn geboortehuis. Het René De Clercqgenootschap zal in 2014 een dossier indienen bij de Vlaamse overheid om zijn grafmonument wettelijk te beschermen.

Droevig voorval. Toeval, of voorzienigheid, wie zal het zeggen? Vijftig jaar lang had Adri Pieck, schilderes en tekenares, het graf gesierd met bloemen. Juist op de nacht vóór onze komst, is zij op 88-jarige leeftijd overleden. Als eersten zijn wij ten huize Pieck haar, in een open kist opgebaarde lijk, gaan groeten. Het huis straalde de aanwezigheid van René De Clercq uit. Op de piano stond nog zijn foto. In dat huis is René, 50 jaar eerder, ook overleden en werd hij in dezelfde kamer waar Adri, bijgenaamd *zus*, nu lag, op identieke manier opgebaard.

2013: Prins Friso wordt begraven op de Lage Vuursche

Het tweede kind van koningin Beatrix van Nederland kwam tijdens een skivakantie op 17 februari 2012 onder een sneeuwlawine terecht. Hij werd voor verpleging naar een ziekenhuis in Londen overgevlogen. Hij bleef meer dan een jaar in de coma en werd daarna terug naar Nederland gebracht waar hij op 12 augustus 2013 stierf.

De leden van de koninklijke familie worden allemaal in een speciale crypte in Delft begraven. Friso niet. Hij werd begraven op het kleine kerkhof in de Lage Vuursche dat vlak naast het kasteel Drakensteyn ligt. Op dit koninklijk domein woont Beatrix en zo heeft zij het graf van haar zoon Friso heel dicht bij zich.

HET HOOFD VAN PETER BENOIT

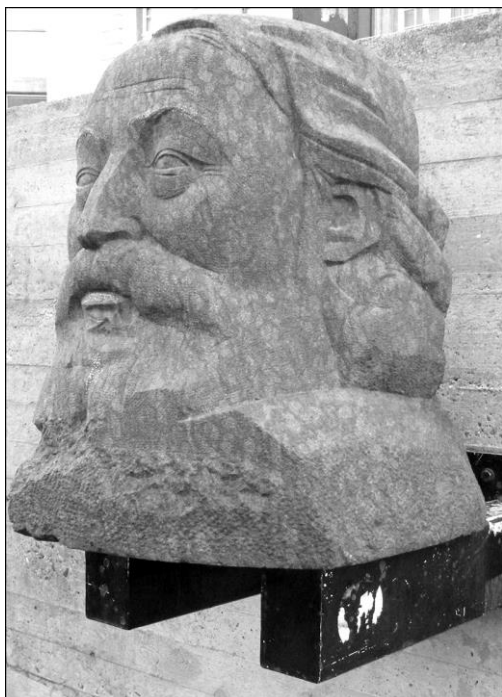
Peter Benoit leerde zijn volk zingen

Peter Benoit (Harelbeke 17-8-1834, Antwerpen 8-3-1901) leerde zijn volk zingen. Zijn eerste muzieklessen kreeg hij van zijn vader, een onderwijzer die later sluismeester werd. Benoit ging daarna orgel en piano studeren bij de koster van Desselgem en belandde ten slotte aan het Brusselse Muziekconservatorium...

Benoit werd in 1867 directeur van de Antwerpse muziekschool die hij uitbouwde tot 'Koninklijk Vlaamsch Konservatorium'. Na zijn dood kreeg hij in Antwerpen een 'wandelend gedenkteken' ontworpen door de befaamde architect Henry Van de Velde. Wandelend? Zo vertellen de Antwerpenaren omdat het door de toename van het verkeer al twee keer werd verplaatst. Hij kreeg ook een 'wandelend praalgraf'. Eerst op het Kiel en daarna op de vermaarde Antwerpse begraafplaats het Schoonselhof.

Het hoofd van Peter Benoit, gebeiteld door Jozef Cantré

Zijn geboortestad Harelbeke wou niet ten achter blijven. In 1934 op de eeuwfeestviering van zijn geboorte organiseerden zij een groots herdenkingsfeest. De feestbrochure vermeldt: 'Te 15 uur: aan het geboortehuisje onthulling van het beeld, gebeiteld door Jozef Cantré.' Er was geen standbeeld te bespeuren, maar gewoon een 'hoofd'. Het beeld moest drie meter hoog worden, maar er was geen geld genoeg om de befaamde beeldhouwer Jozef Cantré te betalen...

Later werd dat 'hoofd' aangekocht door het openluchtmuseum Middelheim van Antwerpen. Nu staat het, of liever 'hangt' het aan een betonnen muur op de Wapper, een plein opgericht in 1972, langs de Meir met als merkwaardige gebouwen het Rubenshuis en het Koninklijk Paleis. De Antwerpenaren spreken van 'de kop van de Wapper'. Niemand denkt aan Peter Benoit en de te dure en befaamde beeldhouwer Jozef Cantré.

In 1951 kwam er in zijn geboortestad Harelbeke, naar aanleiding van de herdenkingsfeesten en massaspel ter gelegenheid van zijn 50 jaar overlijden, toch een standbeeld voor Benoit, groot (met sokkel 4.75m!) en mooi, in brons, van de Brusselse beeldhouwer Alfred Courtens. Het werd ingehuldigd door Lode Craeybeckx, burgemeester van Antwerpen. Dit meer dan levensgroot beeld staat in het stadspark aan de Stationsstraat. Een mooie fontein omringt het grote bronzen beeld.

Jan Dhaluin

Haal een kunstwerk van Jozef Cantré in huis Replica van het grafmonument van De Clercq

Kostprijs 90 euro

We lieten van het grafmonument van René De Clercq replica's maken die prachtig geslaagd zijn. Geen enkele replica is identiek, maar alle benaderen ze zeer goed de kleur van het oorspronkelijke diabaasgesteente.

Geen hoofd, maar een heel beeld, het grafmonument van onze dichter, kan je aankopen voor de prijs van 90 euro. Een koopje tegen kostprijs. Verwen u eens met dit waardevolle kunstwerk. Sommige kenners zeggen 'de prijs is vlug vergeten, het plezier blijft duren'. Doe u dat plezier. Van-daag nog!

Betaling: via overschrijving BE49 4635 1470 1171 – KREDBEBB van het René De Clercqgenootschap Deerlijk, met vermelding 'Cantré'.

**Alle info bij: Jan Dhaluin, Vichtsteenweg 15, 8540 Deerlijk
tel.: 056/72.86.70, e-mail: dhaluin.dekeyser@telenet.be**

en met beeldhouwer JOZEF CANTRE

Wij vinden den heer Jozef Cantré in zijn atelier, gelegen nabij zijn woonhuis, niet ver achter het St.-Pietersstation te Gent, waar het gefluit der voorbijdaverende treinen zich nestelen kan in het groen van ooft-rijpende boomen.

In een grooten blok van dien groen-Duitschen, staalhardn bergarduin, onder open lucht, kapt de beeldhouwer met nijdigén slag. De schilfers pletsen ten gronde. En uit die vormelooze massa zien wij reeds het heerlijke beeld oprijzen : De dichter, die, zich met de linkerhand oprichtend van de aarde, het boek met de rechterhand op het hart drukkend, het hoofd met den weelderigen baard rustend op den schouder, kijkend naar den hemel, naar de zon, naar het Hoogere.

Want zoo ziet de beeldhouwer zijn trouwe vriend, wijlen René de Clercq. En de kunstenaar verklaart ons verder :

« Ik werd vooral geïnspireerd door « De Kamper », een der laatste gedichten, die de Clercq schreef en waarvan de 5e strofe luidt :

« Ik heb mijzelf de weelde ontworpen, om volste vrijheid ; weinig hechtend aan wat ook de armsten noodzaak vinden : een vast en veilig dak.

Toen ik zingen moest, heb ik gezongen gelijk de leeuwerik, klimmend, vechtend, in brand en zon en gezwiep van winden, nooit rustig zoet, nooit op een groenen [tak ».

Wij vinden den heer Jozef Cantré in zijn atelier, gelegen nabij zijn woonhuis, niet ver achter het St.-Pietersstation te Gent, waar het gefluit der voorbijdaverende treinen zich nestelen kan in het groen van ooft-rijpende boomen.

In een grooten blok van dien groen-Duitschen, staalhardn bergarduin, onder open lucht, kapt de beeldhouwer met nijdigén slag. De schilfers pletsen ten gronde. En uit die vormelooze massa zien wij reeds het heerlijke beeld oprijzen: De dichter, die, zich met de linkerhand oprichtend van de aarde, het boek met de rechterhand op het hart drukkend, het hoofd met den weelderigen baard rustend op den schouder, kijkend naar den hemel, naar de zon, naar het Hoogere.

Want zoo ziet de beeldhouwer zijn trouwe vriend, wijlen René de Clercq. En de kunstenaar verklaart ons verder:

Ik werd vooral geïnspireerd door "De Kamper", een der laatste gedichten, die de Clercq schreef en waarvan de 5e strofe luidt:

*Ik heb mijzelf de weelde ontworpen
om volste vrijheid; weinig hechtend
aan wat ook de armsten noodzaak vinden:
een vast en veilig dak.*

*Toen ik zingen moest, heb ik gezongen
gelijk de leeuwerik, klimmend, vechtend,
in brand van zon en gezwiep van winden,
nooit rustig zoet, nooit op een groenen tak.*

DE LEEUWERIK

O mijn leeuwerikshart, brandende bron van trillers en zangen,
of ik op blijdschap opwaarts kon en sidderend hangen tussen
Aarde mijn moeder, mijn godheid Zon.

Als je goed kijkt dan zie je in de rechterbovenkant de leeuwerik, dat kleine vogeltje dat sidderend in de hemel hangt. Adrie Pieck maakte dit schilderij als herinnering aan een wandeling met René De Clercq bij een van zijn vele bezoeken aan de familie Pieck. Adrie was stiekem verliefd op de charismatische René, net zoals haar drie zussen en moeder Pieck. Zij portretteerde haar geluk met dit schilderij en schreef op de achterkant de titel: De Leeuwerik. Adrie hield het schilderij op haar kamer totdat het in haar oude dag ontdekt werd, bij het maken van de film: De Clercq van Deerlijk.

DE LEEUWERIK

René De Clercq en Lieven Duvosel

'Het beeld van de leeuwerik, dat tot het einde toe steeds terugkeert bij De Clercq, is wel erg typisch voor hem. Het staat voor blijheid, ongebondenheid, zegevierende vrijheidsdrang. Het staat met de tijd ook voor uitbundig pantheïstisch beleven van de natuur en het 'al'. Het staat ten slotte voor zijn eigen dichterschap zelf. Op romantische wijze vindt hij zichzelf in het beeld van deze jubilerende vogel terug. In leven en werk – zo nauw met elkaar verbonden bij hem – neemt De Clercq inderdaad geregeld een nieuwe vlucht, maar keert dan noodgedwongen, soms ontuchtend of ontgoocheld, weer tot zichzelf en de realiteit terug.'

Met deze woorden begint Koen Hulpiou de levensschets van René De Clercq in de driemaandelijks uitgave van de v.z.w. Vereniging van West-Vlaamse schrijvers (Jg. X, nr. 1/A - lente 1975).

Het hoeft dus niet te verwonderen dat De Clercq zijn associatie en voorliefde voor het betoverende zangvogeltje met een eenvoudig aardkleurig gestreept verenpak uitzingt in een gedicht van 99 verzen, waaruit, bovenaan dit artikel, de aanvangsverzen zijn geciteerd. Het gedicht zelf is gedateerd mei 1914 en verscheen in zijn werk 'De zware kroon', Verzen uit den oorlogstijd, Bussum 1915.

Maar reeds in 1903 had hij in 'Natuur' de leeuwerik bezongen in een vijf strofisch gedicht met de klanknabootsende titel: TI-TI-TI-TIERE (De Clercq – Duvoselliederden 2de reeks).

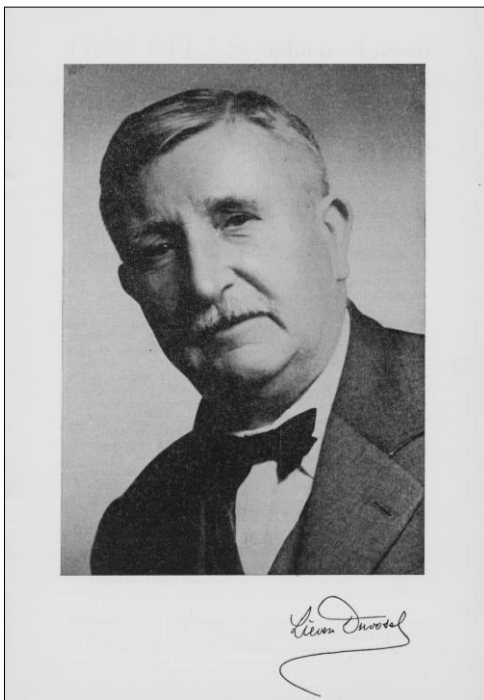
*De lucht is blauwig, het zonneken blindt.
De leeuwerik zit er zoo leutig gezind
Te ti-ti-ti-tieren,
Lierlieren, lierlieren,
Ze kijkt of ik komme, mijn kind.
Ze kijkt over 't haagsken, en zoekt en zint,
Totdat ze weer zoetjes het liedje begint
Van "ti-ti-ti-tiere,
Lierliere, lierliere,
Hij had er maar ééne bemind."
De bloemkes, die ze met bleekblauw lint,
Zoo vlug in haar vlottende vlechtekens bindt,
Zijn ti-ti-ti-tiere,
Lierliere, lierliere,
Roo-roos en blauw hyacint.
Ei, bind ze maar rustig, en wind, en wind,
En kijk nu maar niet uw blauwe oogskens blind;
Ik kom! ti-ti-tiere,
Lierliere, lierliere,
Ik kom om uw kussen, mijn kind!
O vlamme leeuwerik, vlieg gezwind,
Vlieg vóór tot waar ge mijn lieveken vindt,
Al ti-ti-ti-tierend,
Lierlierend, lierlierend, -
Hoe waait ge niet weg in den wind?*

In dit natuurgedicht begroet De Clercq de lente door het evoceren van twee beelden: de zon die bindt (verblindt) en de leeuwerik, die 'leutig gezind' zijn melodietjes tiereliert. Dit natuurgedicht onthult ook het verlangen naar liefde van De Clercq. Natuur en liefde samen verheerlijkt! De Clercq is 20 en voelt de vlinders in zijn buik voor het meisje dat het haar met blauwe lintjes samenbindt en met bloempjes versiert, zoals toen gebruikelijk was. En de leutige leeuwerik beleeft dit mee, voelt het verlangen van de dichter, keurt het goed in tierelierende liedjes en vliegt, in de laatste strofe, gezwind naar het liefje toe om te melden dat hij in aantocht is voor een minnespel. De macht van de incantatie in een eenvoudige vogel!

Toen De Clercq in 1918 als activist naar Nederland was gevlucht, moest hij in België zijn vriendin Ria Vervoort, laureate 1^e prijs piano van het Antwerpse conservatorium achterlaten. Het wekte dan ook enige verwondering dat hij zich hartstochtelijk aan de studie van de muziek zette. Achteraf werd duidelijk waarom: zijn eigen gedichten op muziek zetten. Ook om met Ria nog meer zielsverwant te worden? Hij werd daarbij geholpen door LIEVEN DUVOSEL (Gent 1877 - Sint-Martens-Latem 1956). Hoe deze kunstenaars mekaar ontdekten, vind je in een summiere biografie hieronder. De Clercq zette een melodie op bovenstaand gedicht, veranderde de titel in 'De Leeuwerik' en Duvosel, een geboren melodist, vervulde het lied tot een juweeltje qua melodie en begeleiding. De zeer lichte en levendige melodie in de warme, edele toonaard van la b groot verrast en ontroert; dankzij korte versieringsnootjes en de afwisseling in intensiteit evocert zij het tierelieren van de leeuwerik en ontbloot zij het liefdesverlangen van de dichter.

Lieven Duvosel

Deze volbloed Vlaming was een uitzonderlijk begaafde musicus. Hij begon te componeren op zeer jonge leeftijd (13). Dirigeren deed hij al 2 jaar later. Eerste muzikale studies in Gent, van 1904 tot 1908 in Parijs bij Widor en Fauré. Zijn studies daar betaalde hij door het geven van zanglessen en door repetitor te zijn voor de koren van de opera. Hij

maakte er zo'n indruk dat operazangers en zangeressen privaatles bij hem namen. Toen hij er meedeed aan een concours voor het aanwerven van een operadirigent, kwam hij als eerste uit, maar weigerde de aanstelling, omdat naturalisatie vereist was. Dus terug naar Gent, waar hij, als dirigent, met zijn koor De Melomanen hoge toppen scheerde en buitenlandse successen oogstte. Tijdens W.O.I dirigeerde hij in 1916 op de stichtingsplechtigheid van de vervlaamsing van de Gentse universiteit, toonzette het strijdlustige gedicht van De Clercq 'Aan die van Havere' en andere nationalistische liederen. Om moeilijkheden te voorkomen, week hij vrijwillig uit naar Duitsland. Rechterlijk werd hij nochtans niet vervolgd. Emotioneel was het leven voor Lieven en zijn vrouw in Berlijn moeilijk: zij misten hun kinderen die zij bij familie hadden moeten achterlaten. Compositorisch had hij er enorm succes.

De Clercq, die, zoals reeds gezegd, zijn eigen gedichten begon te toonzetten, voelde zich gebaarreed door zijn te beperkte muzikale vorming en klopte aan bij Duvosel. Op 7 juli 1920 stuurt Lieven hem al 6 van 12 liederen terug, waarschijnlijk verbeterd qua melodie en voorzien van een prachtige begeleiding. Duvosel bewierookt De Clercqs composities en vraagt op zijn beurt hulp om hem naar Nederland te laten overkomen en om hem een job in de muzikale sector aan de hand te doen. René aarzelt niet en, als Lievens vrouw, Irma Ascoop, op 20 augustus in Soest aankomt, gaat hij naar haar toe en geeft haar 100 gulden, hoewel hij het zelf niet breed heeft. Midden september voegt Lieven zich bij vrouw en kinderen in Soest. Vanaf dan werken de twee kunstenaars nauw samen, wat in de hand wordt gewerkt door het feit dat De Clercq niet ver van Soest woont nl. in Bussum. De samenwerking resulteert in de totstandkoming van 6 reeksen De Clercq-Duvosel liederen. In december, na zes maanden van samenwerking, stopt én de samenwerking én de vriendschap door een twist over het auteurschap van de composities, waarvan De Clercq dit auteurschap opeiste.

Tot 1940 bleef Duvosel in Nederland als componist en dirigent heel bedrijvig en succesrijk. Hij leidde er een aantal belangrijke orkest- koor- en oratoriumverenigingen. Beroemd werd zijn Haarlems mannenkoor 'De Spaerne-Sanghers' dat, na 3 jaar, 160 leden telde. In november van 1940 vertrok hij plots naar Vlaanderen. Het sloeg in als een bom. Maar men begreep: het stilde zijn heimwee en hij kreeg er werk, o.a. als dirigent in de opera.

Zijn oeuvre omvat symfonische composities, koorwerken en kunstliederen. Zijn beroemdste werk: de vijfdelige Leie-Cyclus (De Morgen, De Leie, De Liefde aan de Leie, Kerstnacht aan de Leie, Het Leieland) voor soli, koren, orgel en uitgebreid orkest. Van De Clercq zette hij diverse gedichten op muziek en schreef ook schitterende begeleidingen bij 36 melodieën die De Clercq zelf op eigen gedichten toonzette.

Tijdens zijn leven werden zijn werken vooral in het buitenland uitgevoerd. Wenen en vooral Berlijn spanden de kroon, waar hij nauwe contacten had met Richard Strauss en Arthur Nikisch; beiden dirigeerden enkele van zijn werken, Nikisch met de Berliner Philharmoniker. De muziekuitgever Breitkopf en Härtel, bij wie Nikisch hem introduceerde, publiceerde verschillende van zijn werken.

Duvosel had een geestdriftige natuur en een sterke persoonlijkheid. Toen einde vijftiger of begin zestiger jaren Daniël Sternefeld (1905-1986) zijn Leie-Cyclus in de Gentse opera had gedirigeerd, stapte Duvosel, na het applaus, naar hem toe en zei: 'Meneer, gij hebt mijn werk schitterend vermoost.' Componeren deed hij zo lang als mogelijk, kunstige liederen en symfonisch werk, soms ook utilitaristische deuntjes: zo zette hij algebraïsche formules voor zijn kleinkinderen op muziek! Geheugensteun!

Vanaf 2006 heeft Sint-Martens-Latem een driejaarlijkse Lieven Duvoselmuziekprijs voor koren in het leven geroepen. De eerste winnaar ervan werd Con Cuore uit Waregem.

Hugo De Backer

MIJMERINGEN WAAR WARE DICHTERS IN RONDWAREN

Elk mens een stip in de vaart der volken, dus ook...
En God gaf hem de vroege twintigste eeuw

EEN VISIE

Van Altamira naar René De Clercq in vijf stappen

Je kent ze wel, die grotschilderingen van dertigduizend jaar geleden, waarvan Picasso zei dat er nooit iets mooiers gemaakt werd. Waar gaat het nu om? Van bij zijn geestelijke ontwaken heeft de mensheid zijn bestaan in deze wereld trachten te duiden. Deze schilderijen zijn een teken van *leven*, een religieuze, ceremoniële, magische ... poging via expressie iets van het mysterie te vatten, hier door mensen, die, al hadden ze het spraakvermogen, waarschijnlijk nauwelijks een taal hadden; maar dat veranderde. Zo ontstonden verhalen en mythen waarin de mens op zinnebeeldige wijze zijn situatie in de wereld en tegenover zijn medemens aanschouwelijk wilde maken. Bij een wat verder gevorderd geestelijk vermogen kwam een vraag expliciet naar boven: 'Wat doen wij hier eigenlijk?' En ja, als we eerlijk zijn moeten we bekennen dat we, tienduizenden jaren na Altamira, nog steeds geen antwoord hebben en er ook nooit een zullen vinden. Alle gegeven antwoorden op de vraag naar zin zijn illusoir. Vermits er blijkbaar in ons tranendal geen verantwoording voor ons bestaan te vinden was, is men die dan maar buiten het tranendal gaan zoeken. De *religie* was geboren. Er kwamen goden, een God, een Al-Geest, een Brahman, als het maar ver genoeg te zoeken was. Het blijkbaar op aarde onvindbare volmaakte geluk en de zin moest dus maar in de hemelen en in nirwana-toestanden gezocht worden. Wat was, is, dat toch met de mensheid, die maar blijft dromen van volmaaktheid en paradijzen? Maar als er nu een leven buiten deze aarde vooropgesteld wordt, dan moet er wel iets als een afscheidbare, desnoods onsterfelijke geest of ziel bestaan. Vanuit deze optiek werden hele systemen ontworpen: de *godsdiensten* kwamen tot ontwikkeling. Deze werden al vlug, van bij het begin, ingeschakeld om in de maatschappij orde op zaken te houden. Elke oude bestuursvorm was in de grond *theocratisch*. Wie het eeuwig heil wilde bereiken, moest zich naar de eisen van de samenleving schikken. Een linke bedoening mag je wel zeggen (daar zouden later bv. Streuvels en Walschap hun woordje over doen). Maar de onrustige Westerse geest, nooit tevreden, bleef vragen stellen. Er kwam wetenschap en filosofie los van de godsdienst. Zo raakten de fundamenten van de godsdienst en haar theorie, de theologie, ondermijnd. Na pakweg de 16^e eeuw lagen de antieke en de middeleeuwse godsdienstige wereld voorgoed achter ons. Ho maar! Voor de ontwikkelden mocht dit zo zijn, voor de eenvoudigsten lagen van de bevolking zouden de middeleeuwen voortduren tot in de ... 20^e eeuw! Opgedrongen door lieden die daar baat bij hadden.

In wat we de renaissance noemen zullen onafhankelijke denkers ongenadig de oude visies doen instorten. Rationalisme en wetenschap begonnen hun onstuitbare opmars. Een ongeziene reeks groten der aarde legt de fundamenten die het aanschijn der wereld zullen veranderen. Ook de maatschappijvorm komt onder vuur te liggen. De 18^e eeuw viert zijn intellectuele triomfen. Men spreekt van de Eeuw der Verlichting. Eind 18^e eeuw gaat de alarmbel. In zekere ogen gaat een ander licht op: waar is de *mens*, *het mense-lijke*, gebleven bij al die wetenschap? Waar is het gevoel, het warme leven heen? En niet

alleen dit: de oer-vraag komt in al haar hevigheid weer naar boven, even vergeten bij al die wetenschappelijke prestaties die straks wel alles zullen verklaren ('Sire, ik heb geen God nodig om dit (het zonnestelsel) te verklaren ...'). Rede en wetenschap veegden de godsdienst en haar gangbare zingeving van de kaart, dus moest er een nieuw antwoord komen op het eeuwige 'Wat doe ik hier eigenlijk?'

Daarmee komen we volop in wat de *romantiek* zou genoemd worden (de decennia rond 1800). De romantici waren de gapende leegte beginnen zien. Zij zochten zowaar naar nieuwe mythen, en de plaats van de mens zagen ze in de ongerepte natuur. Het begrip *Sehnsucht* doet zijn intrede: een onbestemd verlangen grijpt de romanticus aan, een verlangen, een heimwee, ja naar wat, wat doe ik hier eigenlijk? Twee eeuwen later nog zingt Leonard Cohen: 'And I can't forget, but I don't remember what ...' Wanhoop om een houvast slaat toe: 'Wo keine Götter sind, walten Gespenst.' Oude ontstaansmythen komen bovendrijven. Wij zijn kinderen van een oeroud volk. Duitsland is verbrokkeld (18^e-19^e eeuw), en in de *Sehnsucht* doemt wel eens het droombeeld op van een cultureel hoogstaand en machtig rijk ... Waar hebben wij dat nog gehoord?

Het romantische ideeëngoed zou nog lang blijven nazinderen, eigenlijk nooit meer verdwijnen, en de romantiek was tenslotte zo iets als een visie die teruggekomen was van nooit weggeweest. De slinger was wat ver de ene kant opgegaan en daarna de andere. Zo komen we bij de Vlaamse schrijvers en dichters (2^e helft 19^e eeuw). Conscience, Gezelle, Verriest en Rodenbach zijn onvermijdelijk beïnvloed door de (ook sociaal gerichte) romantiek. Daar was de groep van de tachtigers, die een individualistische kunst om de kunst voorstond. Daarop reageert een groep geëngageerden, in jeugdige onstuimigheid maatschappijkritisch tot in het anarchistische toe. Overal zijn sporen romantiek terug te vinden: het gaat om de mens als gevoelswezen die tot volledige ont-plooiing moet komen in een ideale maatschappij vol kunst en cultuur.

En dan word je geboren in 1877, ergens in Zuid-West-Vlaanderen, en je groeit op, een schooljongen even onwetend als alle anderen. Maar de natuur en *den buiten* vindt hij fijn. Een romanticus in de dop? Middelbare studies zijn niet zo romantisch, toen niet en nu nog minder. Hogere studies en het leven in een bruisende stad vol cultuur, hypocrisie en proleten openen hem de ogen. Zijn romantische ziel – je bent ermee geboren of niet – schiet wakker. En als een ziel wakker schiet gaat ze aan het dromen! Is dat de wereld der volwassenen? Van individualisme, zelfs eenzaamheid, gingen een aantal romantici van het eerste uur al over naar een sociale romantiek, met dromen van een ideale nationale staat. René De Clercq zou precies dergelijke ontwikkeling vertonen. Tegenover bv. Streuvels en Van de Woestijne zou De Clercq, al of niet expliciet, erop wijzen dat er op sociaal vlak nog een berg werk te verzetten is. We kennen de reeks die daarbij ontstaat: van *Natuur* en *Gedichten* naar *Toortsen*, *De zware Kroon* en *De Noodhoorn*.

Dan slaat bij De Clercq het leven toe. Bij mensen die oud of ziek worden, vereenvoudigt hun kijk op de wereld. Zij zijn aan synthese toe. Filosofisch neigen ze meer naar een alene oorzaak van alles. Zo keert De Clercq zich naar de zon, hij wordt een soort latente zoonaanbidder. Hieruit blijkt dat hij niet zomaar een romanticus als alle anderen was die het in het onbestemde gevoel bij nacht en maanlicht gingen zoeken. Zon betekent levenskracht, en De Clercq moet zijn krachten, zeker de laatste tien-vijftien jaar, hebben voelen afnemen, en zijn hoop op de zon, hoe magisch ook, hebben gesteld. Laat ons dus even romantisch wezen: een huldeblijk aan een uniek romanticus die zijn nek durfde uit te steken ...

Van Tityrus en Turtaios naar René De Clercq en terug

- *Tityrus, wat lig je daar onder het loverdak van de wijdvertakte beuk een herderslied te oefenen op je rietfluit. Ik verlaat mijn geboortestreek en geliefde akkers, en ontvlucht mijn vaderland, en jij Tityrus, lang uitgestrekt in de schaduw, leert de bossen de naam van Amaryllis echoën.*
- *Meliboeus, een godheid heeft mij deze vrije tijd gegeven: voor mij zal hij altijd een godheid zijn. Ik zal vaak een mals lammetje uit mijn schaapstal op zijn altaar offeren. Zoals je ziet heeft hij toegelaten dat mijn kudde mag grazen en dat ik mag spelen wat ik wil op mijn landelijke rietfluit ...*

Kijk, zo schrijft men nu, tweeduizend jaar en zoveel oorlogen later, niet meer. Maar *Publius Vergilius Maro* (70 v.C. – 19 v.C.) (toen hadden de mensen nog *namen*. Nu heten presidenten Jim of zoiets, en ministers Jo), Vergilius dus, moet zoiets nog moeiteloos uit zijn pen hebben kunnen laten vloeien. Het is een fragment uit de eerste ecloge (v. 1-10) van zijn *Bucolica*, herderszangen, die het landelijke leven in de vrije natuur op lyrische wijze omschreven. Daarin werd een zorgeloos en zinnelijk leven voorgespiegeld of verondersteld, ver weg van alle zorgen die een stedelijk burgerbestaan met zich meebracht. De figuur Tityrus is blijkbaar een buitenmens die met volle teugen van zijn landelijke leven geniet en het nog met fluitspel kan opluisteren ook.

Maar er is meer. In deze herderszangen, een literair genre dat in Vergilius' tijd al enkele eeuwen bestond en uit Griekenland was komen overwaaien, worden vaak hoge personages opgevoerd die de stad ontvlucht waren en in de natuur even op adem wilden komen, mediterend over de zin des levens en over waarde en waardeloosheid van zowel stads- als buitenleven.

Negentienhonderd jaar later zou Karel Van de Woestijne, oud-student, wegens wat troebelen bij hem thuis maar ook om te herstellen van een ziekte, zich in Sint-Martens-Latem vestigen, een landelijk dorpje aan de Leie met haast idyllische allures, weg van zijn stad (Gent) met zijn hypocriete burgerij en daarrond zeg maar een nog proletarische onderlaag.

Wat doet Karel daar zoal tijdens zijn Tityriaanse leventje, behalve op krachten komen en alles lezen wat hem in handen valt? (een trek die hem als kind al in zijn greep had). Op de zonovergoten glooiingen buiten het dorp leest hij in het Latijn voor uit Vergilius' herderszangen, aan zijn broer Gustave, die er overigens geen snars van begrijpt, omdat hij

geen Latijn kent. En wie gaat er daar al eens op bezoek bij die kunstenaars-koterij die intussen daarginds neergestreken was? Wie anders dan René De Clercq, toen leraar te Gent, en eens las hij er voor uit een nieuwe dichtbundel van hem, getiteld – hoe kan het anders – ‘Natuur’. We mogen er ondertussen zeker van zijn dat René meer dan gemiddeld van een Tityrusleven zal gedroomd hebben. De Clercq had echter ook het Gent van toen gezien, en was daar niet bepaald gelukkig bij. Hij zal ‘Toortsen’ gaan schrijven. Maar de tijden zouden nog drastischer veranderen, en hier komt Turtaios ten tonele.

Van Turtaios weten we voldoende weinig om hem tot *gefundenes Fressen* voor de legendevorming te bevorderen. Hij zou in de 7de eeuw v. C. geleefd hebben in de Griekse stadstaat Sparta, eeuwige rivaal van de stadstaat Athene. De bard Turtaios schreef marsmuziek en krijgsliederen; daarvan zijn een 200-tal verzen overgeleverd. De legende verhaalt hoe de Spartanen, tijdens een van hun vele oorlogen, de Atheners om een helper vroegen, zoals het orakel van Delphi hen opgedragen had. De Atheners, nooit zo vriendelijk ten aanzien van de Spartanen, zonden toen een kreupele schoolmeester en bard, genaamd Turtaios, naar Sparta. (Turtaios is hier dus een Athener, en de betreffende oorlog zou die tegen de Messiniërs geweest zijn. De oorlogen tussen Messiniërs en Spartanen vonden echter een paar eeuwen voor Turtaios' tijd plaats, maar wat doet het ertoe.) Turtaios, de kreupele, zou echter met zijn muziek en strijdliederen de Spartanen zo hebben weten aan te vuren dat ze de Messiniërs onverwacht nog versloegen. (De weinige verzen van Turtaios die ik onder ogen kreeg zijn helemaal niet mals!)

Wat zien we nu tweeduizendvijfhonderd jaar later, A.D. 1915? Vanuit Nederland slingert René De Clercq als een Turtaios zijn strijdliederen de wereld in: ‘De zware Kroon’, ‘De Noodhoorn’ verschijnen. In 1938 schrijft Raymond Brulez enkele beschouwingen over René De Clercq, een schets van het dichtwerk en de politieke opvattingen van de dichter. Brulez titelt zijn artikel ‘René De Clercq, of Tityrus tot Turtaios geworden’. Inderdaad. De optimistische bard vol levensvreugde, in lyrische verzen zijn land, zijn volk en de natuur bezingend, ontpopt zich tot verbeterde strijder voor de rechten van zijn miskende volk. Emiel Hullebroeck noemde reeds Peter Benoit ‘de Turtaios van de Vlaamse Beweging’. Hoezeer dan niet René De Clercq, die een tragische wereldbrand zou moeten doorstaan waarin zijn land en volk des te meer zouden verdrukt worden. Hoe zouden wij hem vergeten? *Die den schedel mij aan scherven sloege ...*

Antoon Flo

EEN NIEUWE BIOGRAFIE OVER HUGO VERRIEST

We kennen Romain Van Landschoot (°1933) als biograaf van Verschaeve en Rodenbach, als partner in het platform van literaire erfgoedbeheerders en als gewaardeerd spreker voor en gelegenhedenmedewerker van ons genootschap. Momenteel legt hij de laatste hand aan een nieuwe biografie over Hugo Verriest. Wanneer ze precies van de persen rolt, weten we niet maar de laatste prognose is mei e.k. De voorstelling aan het publiek zal gebeuren in Deerlijk, Verriests geboortedorp. U hoort er nog van zodra we de precieze datum kennen! Wij waren zo vrij enkele vragen aan de auteur te stellen.

Waarin zal de nieuwe biografie verschillen van de vorige? M.a.w. zijn er intussen nieuwe elementen, bevindingen, zienswijzen over Verriest naar voor gekomen?

R.V. Vorige biografieën waren - begrijpelijk - te hagiografisch, te veel op Gezelle afgestemd, te veel op de katholieke studentenbeweging, m.a. w. een louter romantisch-nationalistisch beeld. Er is nu voor het eerst grootschalig archievenonderzoek gebeurd met name de enorme briefwisseling in het AMVC en de tot nu toe onbekende documenten in het bisdom Brugge. Klemtoon ligt nu op zijn betekenis in de ontwikkeling van het Nederlands als standaardtaal in Vlaanderen (1862,1884,1902,1921): m.a.w. de definitieve bestrijding van het West-Vlaams particularisme. Om dit laatste werd Verriest ook zeer gewaardeerd door De Clercq's professor Paul Fredericq.

Hoe belangrijk is Verriests rol als bruggenbouwer / liaisonfiguur naar de vrijzinnige vleugel van de Vlaamse Beweging?

R.V. Verriest was een uitzonderlijk belangrijke schakelfiguur tussen 1872 en 1914, zowel op literair en maatschappelijk-politiek gebied. Dit uitte zich vooral in zijn samenwerking met de vernieuwende literaire tijdschriften 'Van Nu en Straks' en 'Vlaanderen' (1894-1907) en zijn goede relatie met August Vermeylen (1895-1914). Wij onderstrepen ook de uitzonderlijke betekenis van zijn weekblad 'De Nieuwe Tijd' (1896-1901), dat volgens Verriest 'in vrije woord zou handelen over godsdienst, maatschappelijke kwesties en gebeurtenissen, taal en volk, kunst en wetenschap'. Dit blad is zeer belangrijk geweest voor de sociaal-katholieke ontwikkeling en de christendemocratie. Verriest steunde ook het klerikaal onafhankelijke daensisme. Hij werkte ook samen over de levensbeschouwelijke grenzen heen in de Koninklijke Vlaamse Academie (1904-1922). En vergeten we ook niet zijn oproep tot binnenkerkelijke vernieuwing (1897-1904).

Is Verriest volgens U, naast Paul Fredericq, Karel van de Woestijne, Gerardus Bolland, Domela Nieuwenhuis etc. de belangrijkste inspirator geweest voor de visie van René De Clercq?

R.V. Neen, Verriest volgde René De Clercq daarvoor te weinig. Hij vernoemt hem tot 1910-1911 voortdurend als behorend tot de jongeren, de vernieuwers, maar vindt hem nog te weinig algemeen Nederlands, nog te veel gepositioneerd in een West-Vlaams perspectief in de loutere Gezelle-Streuveelstraditie.

Zoals voor miljoenen andere mensen, brengt de Eerste Wereldoorlog een totale omwenteling in De Clercq's leven. Van een welgestelde burger wordt hij na de oorlog een bezitloze vluchteling. Vanzelfsprekend zal het René De Clercqgenootschap alles doen om deze woelige periode te duiden, te beginnen met deze ruime bijdrage over het jaar 1914.

HET DRAMATISCHE JAAR 1914

DE LAATSTE MAANDEN VAN DE BELLE EPOQUE

De Clercq en zijn Latemse vrienden

Begin 1914 waren de laatste restanten van de Wereldtentoonstelling uit Gent verdwenen. Zoals reeds in vorige bijdragen vermeld, was De Clercq, gedesillusioneerend in elke politiek, zich volledig aan zijn kunst gaan wijden. In mei 1914 ontstaat *De Leeuwerik* (later gebundeld in *De zware Kroon*, 1915), een gedicht dat zijn visie uit het tweede deel van zijn autobiografie *Harmen Riels*¹ samenvat. In *De Witte kaproen* had hij in een bijdrage *Boven het rumoer* de apolitieke houding van schilder Gust De Smet verheerlijkt: 'Moeten partijknechten (de kunstenaar, JV) dan nog rukken uit zijn vrijdom en sleuren in een kamp? (...) Laat rustig wie werkt voor eeuwen!'. Gusts symbolistisch werk *Eva* of *De Zondeval* inspireert De Clercq tot *De Appel*. Het lange gedicht wordt één van de geprefereerde declamatiestukken van zijn vriend-collega Oscar de Gruyter. Men kan stellen dat De Clercq reeds van voor de oorlog de zoektocht van De Smet begrijpt en verdedigt. Zijn functie van verdediger, propagandist en verkoper van de moderne werken van zijn vrienden tijdens de komende Wereldoorlog komt dus helemaal niet uit de lucht gevallen. Fritz Van den Berghe verlaat begin 1914 zijn gezin en vertrekt naar New York. Zijn vriendin, actrice Stella van de Wiele, raakt echter de VS niet binnen en na zes maanden houdt Fritz het voor bekeken. Deze dramatische gebeurtenissen zorgen duidelijk voor inspiratie in de hele vriendenkring. Het thema 'de vrouw', liefdestrouw etc. zal de hele oorlog blijven doorwerken en Fritz inspireren tot zijn werk *De Appel* (1919).

De kunstenaars verenigen zich

Dat kunstenaars uit verschillende disciplines mekaar zouden inspireren en stimuleren is ook het doel van het Algemeen Kunstverbond voor beide Vlaanderen dat in juli 1914 wordt gesticht. De Clercq is één van de stimulerende initiatiefnemers. In dit verband leert hij de jonge beeldhouwer Jozef Cantré kennen. Op 4 mei schrijft De Clercq aan zijn 'Zeer Eerwaarde Vriend' Hugo Verriest, die hij gelukwens met zijn verjaardag en tegelijk dankt voor zijn toetreding tot het Kunstverbond. Er zijn nu al een honderdtal leden geworven: 'Uw naam heeft daar natuurlijk met tooverkracht aan meegewerkt.' Hij maakt van de gelegenheid gebruik om een bezoek, samen met zijn vriend Modest Huys, aan te kondigen. Met streekgenoot Streuvels is de verhouding altijd bitterzoet geweest. Spotter De Clercq had Stijn eens gekapitteld in de volgende schimpscheut: *In Vlaanderen zijn geen bergen, maar heuvels; de grootste van onze dwergen heet Streuvels*. Streuvels, die goed de kleine kanten van René kent, prikt in een brief aan De Bom, die het nogal voor

¹ Zie onze webstek/publicaties/Dichter De Clercq, een eigen weg tussen romantiek en vernieuwing.

De Clercq heeft, als volgt terug: 'Op de vergadering (...) vernam ik van Sevens over de verkwikkelijke uurtjes die gij met de Gentsche vrienden, na mijn vertrek genoten hebt?! - Uwe prachtkerel Declercq moet inderdaad prachtig geweest zijn?!'

In Vlaanderen Vlaams

'De Vlamingen zouden gelijkheid bekomen hebben, indien de Vlaamsche volksvertegenwoordigers hun Vlaamsche vlag voor hun politiek vaandel niet in den zak hadden gestoken', zo verwoordde een flamingant in die tijd ook de zienswijze van De Clercq. De schoolwet of wet op de leerplicht (stemming 21 januari, gepubliceerd 19 mei 1914) steunt niet op het territorialiteitsprincipe (= in Vlaanderen Vlaams) en laat volgens de flaminganten te veel ruimte voor tweetaligheid. In maart 1914 wordt het wetsvoorstel van de zgn. drie kraaiende hanen over de vervlaamsing van de Gentse universiteit door 4 van de 6 afdelingen (63 ja, 43 nee en 12 onthoudingen) van de kamer aangenomen, de regering zoekt een oplossing maar het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog belet een beslissing. Het feit dat het Belgische Parlement de principiële beslissing tot vervlaamsing had genomen, zou een deel flaminganten in 1916 een legaal argument geven om de zgn. von Bissing-universiteit te aanvaarden. De mentale evolutie inzake universiteitskwestie illustreert zich misschien best als volgt: in 1914 steunen 70 kamerleden openlijk de vervlaamsing daar waar men in 1905 met moeite 5 parlamentsleden had gevonden om een eerste gelijkaardig wetsvoorstel in te dienen.

Het blad *De Bestuurlijke Scheiding* verscheen in Gent van 1 mei 1914 tot 1 augustus 1914. De redactieleden zouden naadloos in het eerste activisme van Jong Vlaanderen terechtkomen.

Tegen het verwaterende flamingantisme kwam in mei een nieuw blad *De Bestuurlijke Scheiding* uit met o.m. De Clercq's oud-student Marcel Minnaert en een aantal andere mensen die we enkele maanden later in het eerste activisme rond ds. Domela Nieuwenhuis zullen terugvinden. De auteurs die onder de pseudoniemen Testor I, II, III, etc. schreven, spaarden ook 'de drie kraaiende hanen' niet: 'In den etter uwer rottende partij-politiek, verstikt gij, onwaardige Vlaamschgezinde politiekiers! Achteruit, gij laffe belovers en laaghartige verraders!' Het in 1912 door Jules Destrée gelanceerde recept van bestuurlijke scheiding, maar dan met een eentalig Vlaanderen, werd als enige valabele oplossing naar voren geschoven.

Het Vijfde Grootnederlandse Studentencongres in Gent

Op 4, 5 en 6 april 1914, zou Marcel Minnaert, één van de 'Testoren', krachtig geholpen door een andere oud-student van De Clercq nl. Edzard Domela, het *Vijfde Grootnederlandse Studentencongres* in Gent als voorzitter leiden. Het gebeuren ging door in het nagelnieuwe feestpaleis, gebouwd ten behoeve van de Wereldtentoonstelling. Tal van Nederlanders waren overgekomen en diep onder de indruk geraakt van de Vlaamse geestdrift en de pracht van vaandels en vlaggen. Na afloop had men op het slotfeest voorzitter Minnaert toegezongen: 'Niets gaat er goed, als Minnaert niet de hoofdzaak doet.' Ook De Clercq was het congres even komen groeten. Van de Woestijne, die het congres verslaat voor NRC, laat hem zeggen: 'Wij moesten er toch bij zijn! Wij zijn immers eeuwig jong, he!'

Parlementsverkiezingen mei 1914

In de parlementsverkiezingen van mei 1914 steunden de flaminganten in Gent de daensistische lijst, getrokken door de Kortrijkse geneesheer Gustaaf Doussy. De lijst haalde 4.100 stemmen of 2,6 procent. De Clercqs daensistische vriend Hector Plancquaert miste op het nippertje de verhoopte 2de zetel in Aalst. Hij werd wel de eerste opvolger van Pieter Daens. In Gent-stad gingen de socialisten nogmaals achteruit terwijl ze wel langzaam uitdeinden naar de randgemeenten. Eerder in het jaar hadden ze landelijk een half miljoen handtekeningen opgehaald voor zuiver algemeen stemrecht. Veelbetekenend was ook een staking bij de machineconstructeur Carels, waar de socialisten zeer sterk stonden, tegen de invoering van het zgn. Taylorisme of de wetenschappelijk bedrijfsvoering met o.a. de lopende band (cfr. Ford in VSA).

Een treffende anekdote over De Clercq is het volgende: op 28 juni 1914, de dag van de aanslag in Sarajevo, zijn Borms en De Clercq op een jaarvergadering van de *Fédération de l'Enseignement Moyen*, waar zij voor de eerste keer in het Nederlands een tussenkomsst willen houden. Dit wordt blijkbaar niet gepikt en in de kortste keren liggen De Clercq en een Mechels franskiljon vechtend onder een tafel. Op 11 juli spreekt hij in openlucht onder het belfort. Ds. Domela 's jongste zoon Koo (°1900 - †1945) herinnert zich dit als volgt in zijn dagboek: '*Alles ging goed. O, ik vergeet te melden dat er weer een betoging heeft plaats gehad op het Sint Baafs plein. René de Clerck heeft gesproken, er werd gezongen als naar gewoonte, het Bijaard-lied, de Leeuwen?, dansen, hossen, de Vlaamsche leeuw, enz. Jef Denijn speelde prachtig op den Bijaard. Het was lekker koeler, want het was de hele dag razend warm geweest. Nadat René de Clercq gesproken had werd er een bouquet aangeboden aan Jef Denijn door A. Moens en begon men te zingen Lang zal hij leven enz. René de Clercq sprak heel goed en ik kon hem goed verstaan. Het was heel leuk.*' (sic)

4 AUGUSTUS: DUITSE OORLOGSVERKLARING AAN BELGIE

Op 5 augustus, precies de dag na de Duitse oorlogsverklaring aan België, tekent De Clercq nog een huurcontract voor een goedkopere woning aan de Driesstraat nr. 61 in Ledeberg. Het gezin zal er nog twee maanden wonen tot de vlucht naar Nederland. Intussen stapten alle Europese sociaaldemocraten mee in de nationale oorlogslogica. In alle parlementen stemden ze de oorlogskredieten. Op 3 augustus werden door de Socialistische Jonge Wacht in Gent, waar De Clercq enkele vrienden had, nog pacifistische affiches verspreid met de tekst 'Weg met de oorlog' en 'Dood aan de jonkers, leve de Duitse arbeiders'. 'De sociaaldemocratie,' zo klonk het in voorwaardelijke wijs, 'zou de oorlog beletten als ze sterk genoeg was.' De dag na de Duitse inval werd de affiche verboden.

Dat het socialistische kopstuk Emile Vandervelde tot minister van staat werd benoemd, was een bericht dat verloren stond op de derde pagina van het dagblad *Vooruit*. In Gent braken rellen uit: jonge 'apachen' gingen op zoek naar Duitse opschriften en plunderden een Duitse winkel, terwijl *Vooruit* tussen het opgeklopte hoeraproza nog een verklaring van de Duitse sociaaldemocratie afdruckte. Vele zgn. 'vaderlandsloze gezellen' zoals de jonge Hendrik De Man melden zich in de vaderlandse euforie voor frontdienst. Ook de 51-jarige daensist Hector Plancquaert meldt zich maar wordt wegens zijn leeftijd geweigerd. Op 17 augustus werd de censuur ingevoerd voor de Gentse pers, nadat op 15 augustus het feestpaleis Vooruit in de Sint-Pietersnieuwstraat feestelijk had moeten worden ingehuldigd. Begin augustus werd al voor heel België de godsvrede of de union sacré afgekondigd: sociale en communautaire geschillen worden in de koelkast gestoken en 'er is nog slechts één partij, die van het vaderland.' Zie in dit kader ook de benoeming van socialistische en liberale excellenties. Intussen laat de oorlog zich ook meer en meer in Gent voelen. Zolang de Duitsers nog ver weg zijn wordt overal de Belgische vlag uitgehangen en viert het franskiljonisme hoogtij. Ook Duitsers, Hollanders, Zwitsers etc. hijsen de tricolore en hangen bordjes uit zoals 'nous sommes belges'².

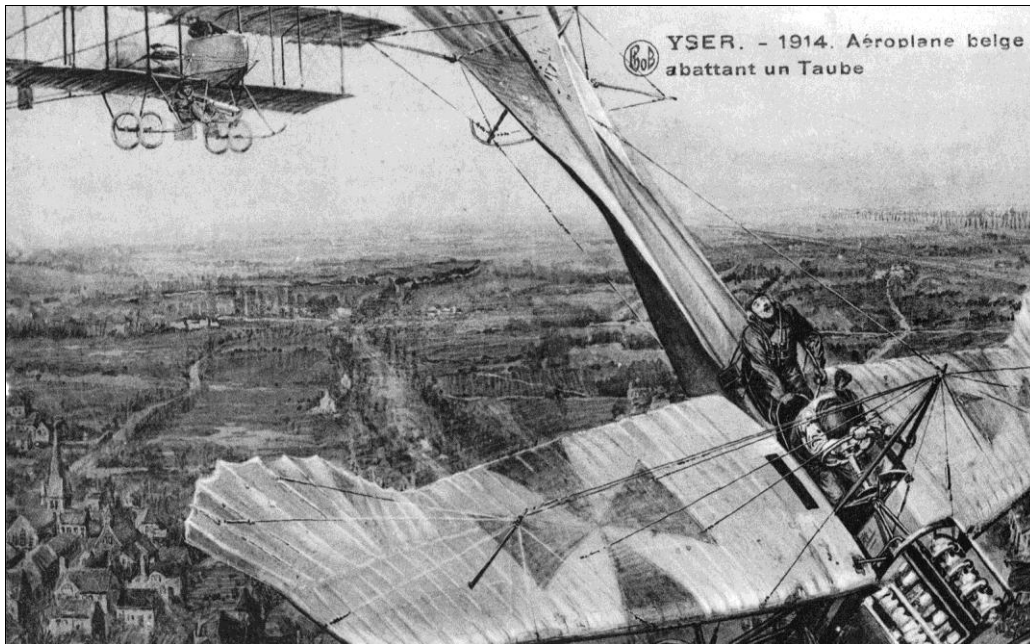
Dominee Domela Nieuwenhuis, onverschrokken ooggetuige van de oorlog

In de loop van augustus zijn er naast de Belgische gewonden al enkele Duitse gewonden uit de gevechten rond Luik en later rond Halen in het 'krijgsgasthuis'. Ds. Domela geeft hun geestelijke bijstand. Als officieel protestants aalmoezenier mag hij zich overal bewegen. Per fiets en trein dweilt hij onverschrokken het land af om de verspreide protestanten bij te staan. De verbittering tegen de Duitsers is groot ook bij gekende flaminganten. Zo ontmoet Domela professor Mac Leod, die in feite aan de basis lag van de radicale groep *Bestuurlijke Scheiding*. Domela noteert verbouwereerd: '*Hij droeg nota bene de Belgische kleuren met den Vlaamschen leeuw erop, en dan te denken, dat hij ter gelegenheid van de 75-jarige onafhankelijkheidsfeesten niet wilde vlaggen en niet op audiëntie kwam. Nu sprak hij broederlijk met den Franskiljon over de 'Unité nationale' en is zeer Duitschvijandig.*'

Op 20 augustus bezetten de Duitsers Brussel. In Gent slaan de gestelde lichamen op de vlucht, ten onrechte blijkt, want de Duitse militaire pletwals zwenkt af naar Ninove, Zottegem, Oudenaarde, richting Parijs. Men laat Gent voorlopig rechts liggen. Door de militaire perscensuur krijgt men slechts Belgische militaire zegebulletins te lezen, terwijl de steeds toenemende vluchtelingenstroom anders doet vermoeden. Duitsers worden als hunnen en barbaren afgeschilderd. Op 21 augustus staat Domela in Sint-Niklaas een Duitse koopman bij die als spion ter dood is veroordeeld en wordt terechtgesteld. De militaire bevelhebber van Brabant, generaal Clooten neemt het bevel over Gent. Domela noteert in zijn dagboek: '*De Franskiljons op de Kouter zien er wanhopend uit. Zij, die met alle macht de vervlaamsching van onze Hoogeschool beletten, zien nu in de toekomst misschien de vervlaamsching door het Duitsch bewind of een verduitsching. Hun lieve Fransche beschaving wankelt als een gebouw, dat op verrotte zuilen rust.*'

Eind augustus zit het feestpaleis van de Wereldtentoonstelling al vol met vluchtelingen. '*In den nacht*' schrijft Domela '*vliegen Duitse 'Tauben' en zelfs soms Zeppelins over Gent. Reeds verscheidene malen werden bommen gegooid, met het doel om het verkeer met Ostende en Antwerpen te verbreken, het mislukte echter.*'

² Vanaf hier tot de val van Antwerpen ontlene we notities uit het Oorlogsdagboek van ds. Domela Nieuwenhuis Nyegaard (Nieuwe Uitgevers Maatschappij Den Haag, 1915), die in de verdere ontwikkelingen met name het ontstaan van het activisme, dus ook in de evolutie van De Clercq, nog een belangrijke rol zal spelen.

Een Duitse 'Taube' (geconstrueerd tussen 1910-1914) wordt belaagd door een Belgisch toestel (Belgische propagandakaart van na de oorlog).

Op 7 september probeert het Belgische leger tevergeefs de Duitse regimenten 162 en 163 die vanuit Wetteren oprukken, te stoppen bij Kwatrecht-Melle. Tientallen gesneuvelden langs beide zijden, zware vernielingen aan huizen en boerderijen zijn het gevolg. Tien burgers werden gedood. De Duitsers reageerden zich bij onverhoopte tegenstand eens te meer af tegen de burgerbevolking. Domela schrijft: *'Wij ruiken de brandlucht tot in Gent.'*

Gent wordt (voorlopig) niet bezet

Op 8 september onderhandelt de Gentse burgemeester Braun, in weerwil van het Belgische militaire bestuur, met generaal von Böhn in Oordegem op 500 m van het station van Kwatrecht. Von Böhn stemt ermee in Gent niet te bezetten (volgens Domela omdat de Duitsers 'een oproer onder de door de couranten opgehitste arbeidersbevolking van 50.000 zielen vreesden'), maar de Gentse burgerwacht moest wel ontwapend worden. Bovendien moest de stad vóór 18 uur bons leveren voor 150 ton haver, 100.000 sigaren, 1.000 flessen mineraal water, 400 meter verbandstof, 100 fietsen, 10 motorfietsen en een hoop andere artikelen. Bij zijn terugkeer in Gent werd de burgemeester als 'Baron van Oordegem' enthousiast onthaald. Het nieuws dat de Duitsers de stad niet zouden bezetten, leidde tot een vreugdebetoging. De hele regeling komt plots op de helling te staan, omdat de Belgische luitenant Kervijn in de Lammerstraat een Duitse onderhandelaar onder vuur neemt. Alleen de tussenkomst van de Amerikaanse consul, die suggereerde dat er in de stad een aantal (toen nog neutrale) Amerikanen waren in het kader van de viering van 100 jaar verdrag van Gent (het einde van de Amerikaans-Engelse oorlog 1812-1814), kon de Duitsers overtuigen om de (pas gerestaureerde) stad niet in brand te schieten. Domela ontfermde zich over de bewuste gewonde Beierse soldaat.

Na de terugslag aan de Marne, moeten de Duitsers Parijs opgeven en pogen ze de kanaalhavens in handen te krijgen, de zgn. wedloop naar de zee, waardoor Gent weer in het vizier komt. Domela begeeft zich per fiets in de schemerzone tussen Duitsers en Belgen en meldt hoe de stationschef van Gavere de treinwagons met haver, die aan de Duitsers moeten worden geleverd, nog net uit de handen van het Belgisch leger weet te houden. Gent kruipt nogmaals door het oog van de naald. Hij bezoekt ook het slagveld

van Melle en spreekt van Gentse lijkenplunderaars die 's nachts opereren. Tussen 23 en 26 september reist Domela, die menigmaal voor Duits spion werd aanzien, over en weer naar het bezette Brussel. Na de val van het bolwerk Namen op 25 augustus en de gevechten bij Aalst op 26-27 september, neemt de vluchtelingenstroom naar en door Gent spectaculair toe.

Kapotgeschoten arbeiderswoningen in Melle na de gevechten van 7-8 september. Men kon de brandlucht ruiken tot in Gent.

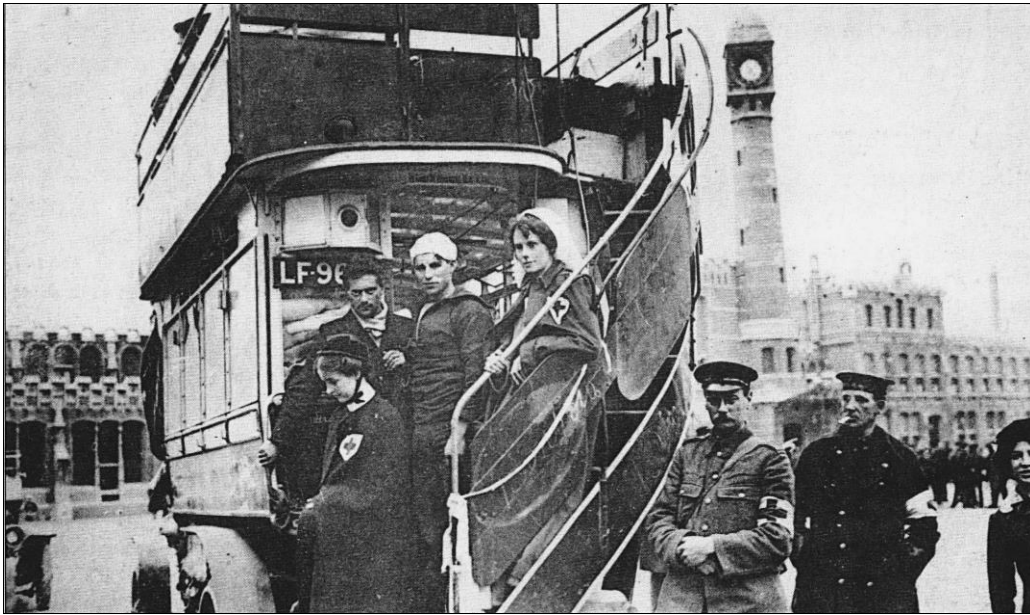
De Clercq bekommerd over zijn geboortedorp

Blijkbaar heeft De Clercq in deze periode het verhaal vernomen – is hij op bezoek geweest bij zijn familie? - dat op 10 september een Duits uhlahn, uit een groep van negen, door Deerlijkse burgers zou zijn doodgeschoten. Duitse kanonnen zullen vanop de nabijgelegen hoogten als represaille zijn geboortedorp vernietigen, als plots de gewonde soldaat als bij wonder tevoorschijn komt en verklaart dat hij wel degelijk door Belgische soldaten werd beschoten. De Clercqs geboortedorp is van de totale vernietiging gered; hij verwoordt het voorval in *Een lied van trouw*:

*Ik zie kanonnen opgesteld
Voor het dorp waar ik ben geboren,
De hoeven rood om den toren
En den boer gedood op zijn veld.*

Engelsen en Fransen komen Antwerpen te hulp

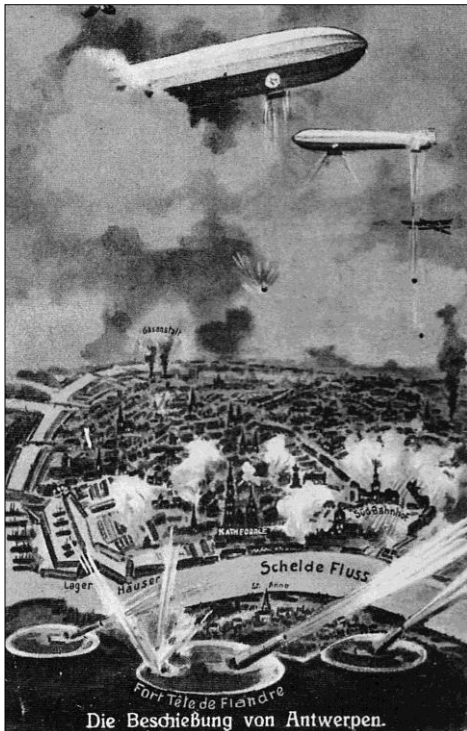
Op 4 oktober komen in Zeebrugge gelande Engelse troepen onder generaal Capper o.m. met Londense dubbeldeksbussen via Gent te hulp om Antwerpen vooralsnog te vrijwaren. Volgens First Lord of the Admiralty Winston Churchill zal Engeland Antwerpen nooit opgeven. Toch is nu ook de vlucht uit het Land van Waas richting Gent echt op gang gekomen. Op 7 oktober schrijft Domela: *'Dinsdag op woensdagnacht hoorden wij 't geheimzinnig gesnor van een Zeppelin boven Gent.'*

Engelse troepen van generaal Capper, op 4 oktober geland in Zeebrugge, worden per dubbeldekker aangevoerd om via Gent het nationaal reduit (schuiloord) Antwerpen vooralsnog te vrijwaren. Hier worden Engelse gewonden op 10 oktober via Gent afgevoerd met een Londense dubbeldekker.

Dezelfde dag gaat het gerucht dat heel Antwerpen op de vlucht is en verschijnen de Franse vlootfuseliers van admiraal Ronarc'h op het toneel. Domela noteert: *'Wij zagen ook talrijke Fransche troepen. Het zijn over het algemeen zeer kleine mannen, velen van donkeren oogopslag en een zuidelijk voorkomen. Zij zagen er slordig, ongeschoren en afgetrapt uit. 8.000 Franschen zijn naar Oosterzele Meirelbeke opgetrokken om de Duitschers tegen te houden. Als het volk de Franschen ziet, roept het: 'Vive la France!' Zelfs zag ik een bekend*

Flamingant met zijn hoed in de hand en in het Fransch juichen: 'Vive la France!' Frankrijk, dat eeuwen lang de Vlamingen heeft benadeeld in al hun diepste denken en voelen, Frankrijk, dat van 't Vlaamsche volk gemaakt heeft wat het nu is, toegejuicht door een Flamingant! Is dat de razernij van den oorlog, of is dat droeve ernst.'

Intussen worden de Duitse gewonden uit Gent onder gejuw naar Brugge getransporteerd. De Duitsers verzekeren zich van de Scheldeverbindingen: Wetteren, Schoonaarde en Uitbergen. Domela noteert: *'Nu is het Zaterdag (10 oktober, JV), van nacht was er weer een Zeppelin boven Gent. Men zegt, dat gisteren Antwerpen gevallen is, doch de couranten spreken nog altijd van successen, 40.000 vluchtelingen uit Antwerpen, Waesland, en nu ook uit West-Vlaanderen slapen in het Feestpaleis, in kerken, kloosters, stations, scholen, huizen van naar 't buitenland gevluchten enz. Iemand vertelde mij, dat hij een Fransch soldaat in de stad had zien komen met*

het afgehakt hoofd van een Duitscher.' In deze dramatische omstandigheden besluit het gezin De Clercq uit Ledeberg naar Nederland te vluchten. Gent valt op 13 oktober.

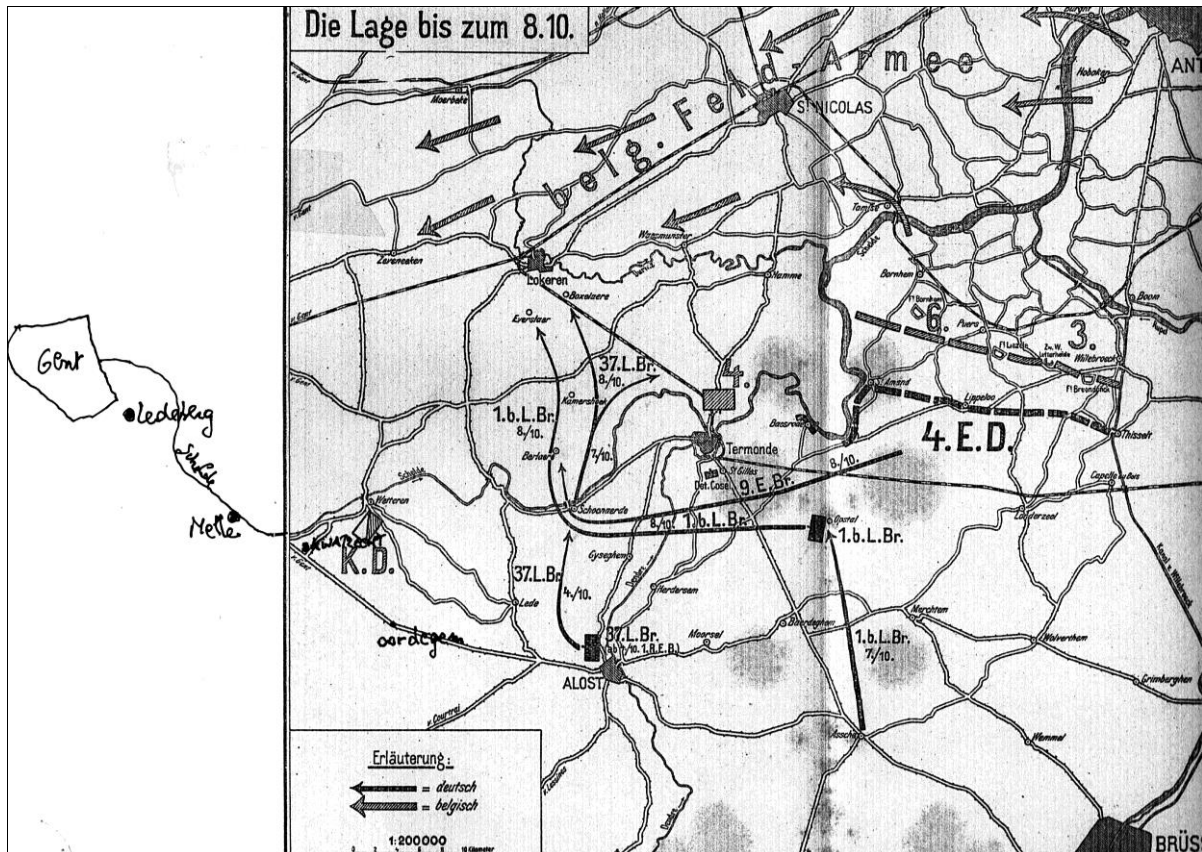

Vluchtelingen rusten uit in de buurt van Gent langs een lijn van de 'vicinal' (buurtspoorwegen) op 9 oktober, op ongeveer dezelfde dag van de vlucht van de familie De Clercq.

HET GEZIN DE CLERCQ OP DE VLUCHT

Het is lang onduidelijk geweest op welke datum De Clercq precies is gevlucht. Na het verschijnen van de biografie over Cyriel Buysse door Joris van Parys in 2008 is er wat meer licht in deze zaak gekomen. Volgens getuigenis van dochter Elza De Clercq en de beschrijving in De Clercqs eigen sleutelroman *Een Wijnavond bij dokter Aldegraaf* uit 1927, komen René en Cyriel mekaar nog op Belgisch grondgebied tegen tijdens hun vlucht. Eind oktober vermeldt Buysse een precieze datum in een lezersbrief in *De Telegraaf*: *'Toen voelde ik mij zeer vermoeid en wenschte enkele dagen rust te nemen. Dat was op 6 October. Ik kwam naar Den Haag, waar ik gedomicilieerd ben en altijd 's winters verblijf en waar ook mijn familie reeds was aangekomen. Mijn plan was daar een week te blijven en dan weer naar België te vertrekken. De gebeurtenissen hebben mij dat belet. Enkele dagen na mijn aankomst in Nederland viel, gansch onverwacht, de stelling Antwerpen in handen van den vijand en werden meteen voor mij de verbindingen met Vlaanderen afgesloten.'* Naar analogie mogen we aannemen dat ook De Clercq op 6 oktober het land verliet. In *Een Wijnavond bij dr Aldegraaf* beschrijft hij op p. 24 een eerste ontmoeting van zijn alter ego, Michiel Coxie, met Buysse: De stoomtram komt er niet meer door en ze besluiten dan maar te voet te gaan. *'Toen wij allen langen tijd geloopt hadden hoorde ik een stem achter mij 'Michiel, vlucht gij dan?'* Ik keek om en zag op zijn vliegende fiets één onzer beroemdste romanschrijvers. Naderend herhaalde hij weer: *'Michiel, vlucht gij?'* *'Vluchten Cyriel, zei ik, vluchten? Wij blijven toch niet staan!'* *'t Is belachelijk te vluchten ook'* riep Cyriel en weg was hij als de weerlicht.' Uiteindelijk blijkt er toch een tram door te komen waarop mensen 'stonden en hingen zoo dicht en dik als druiven aan trossen.' Sander Peers, mogelijk een alter ego van Buysse, die even voordien aan de Leie zijn landhuis niet had willen verlaten, zit ook tussen dit kluwen.

Over de vluchtende massa (ca één miljoen Belgen vluchtten die dagen naar Nederland) schrijft De Clercq veel later: 'Eerst voor de zee of de Schelde kwam zij tot staan. Mee-nigeen bekocht het met zijn leven of zijn gezondheid en dat alles om niets. Want, naar wij allen vernamen, geen enkel huis werd afgebrand, geen man gevangen' (hij is hier wel erg selectief in zijn geheugen, denken we maar aan Leuven, Antwerpen en vooral het veel meer nabij gelegen platgebombardeerde Dendermonde en de hoger aangehaalde gebeurtenissen in Melle-Kwatrecht).

Door ons aangevulde Duitse militaire situatieschets 8 oktober 1914.

Volgens getuigenis van Octaaf Steghers week 'den dichter, bezorgd om zijn huisgezin uit. Op een vroegen morgen ontmoette ik hem te Eekloo, waar hij den tram zou nemen voor de Hollandsche grens. We drukten elkaar de hand, wenschten wederzijds een spoedig weerzien, bedachten niet dat maanden, jaren zouden verlopen eer dat nog gebeuren mocht' (...) 'het is me nadien voorgekomen alsof de Clercq op dien zonnigen oktobermorgen...' (...) 'De Clercq is geenszins uitgeweken met een vooropgezet plan, doch stilaan is in hem de verontwaardiging gaan oploeiën, het heilige verzet gaan ontsteken, gaan roodvonken. Eerst bij het heftig geware worden van het ellendige, officieuze en officieele geknoei, dat er voor alles op los stuurde om ons Vlaanderen ten onder te krijgen...'

De Clercq, Belgische vluchteling in Amsterdam

Vanuit Eekloo nam het gezin De Clercq de tram naar Watervliet die aansluiting gaf op het Zeeuws-Vlaamse tramnetwerk. Zij verblijven eerst in het Zeeuws-Vlaamse Biervliet waar zij op een zolderkamer overnachten. Hun tweede verblijfplaats is Hoofdplaat aan de Westerschelde. Op 10 oktober krijgt hij een identiteitskaart van vluchteling in Amster-

dam. Op 1 december begint hij les te geven aan de Belgische school aan de Van Ostadelaan in Amsterdam.

René de Clercq (tweede van links bovenaan) in de Belgische School aan de van Ostadelaan in Amsterdam tijdens een bezoek van minister van Kunsten en wetenschappen Prosper Pouillet.

Op 13 december krijgt het gezin De Clercq beschikking over een luxueuze villa van de Haarlemse familie Scholten aan de Karel Van der Heydenlaan in Baarn in het Gooi. De kinderen gaan er naar een katholieke school en dochter Elza herinnert zich de winter aldaar en dat het salon 'verboden terrein' was voor de kinderen omdat er nogal veel personaliteiten op bezoek kwamen, wellicht met het oog op de stichting van het dagblad *De Vlaamsche Stem* op 1 februari 1915. Ze weet ook dat een versleten keukenmat door De Clercq, die geschandaliseerd is omdat sommige Belgische vluchtelingen nogal baldadig zijn, wordt vervangen. Ook voorraden die er profylactisch liggen opgeslagen, laat hij bewust onaangeroerd. In mei van het volgende jaar krijgt hij via zijn uitgever Van Looy een huis toegewezen aan de Singel, 104 (nu 122) in Bussum. Amsterdam, waar hij werkt, is immers beter bereikbaar vandaaruit.

INTUSSEN IN BEZET GEBIED

Niettegenstaande De Clercq op dat moment al in Nederland verbleef, loont het de moeite om in te gaan over de situatie in bezet Vlaanderen en meer bepaald in Gent, al was het maar omdat De Clercqs verdere toekomst hierdoor sterk zou worden bepaald. Wij besteden achtereenvolgens aandacht aan het prille ontstaan van het activisme, de houding van de zgn. passieve flaminganten, die zich strikt aan de godsvrede hielden en het ontluiken van de Duitse Flamenpolitik.

1. Het ontstaan van het activisme

In augustus – september 1914 hadden de toekomstige activisten van *Jong Vlaanderen* nog geen notie van de echte politieke verhoudingen in Europa, al beseften ze dat de terugslag aan de Marne en het inspringen van Engeland een ernstige verlenging van de oorlog betekenden. Zij waren wel geïmponeerd door het vertoon van Duitse kracht en door de oorlogsberichten die de Duitse offensieven breed uitmaten.

Jong Vlaanderen wordt opgericht

Op 14 oktober 1914, de dag na de bezetting van Gent, gaat een geheime vergadering door waar men beslist een nieuwe organisatie op te richten. *Jong Vlaanderen*³ wordt officieel op 24 oktober 1914 gesticht in *Het Nederlandsch Koffiehuis* in de Vlaanderenstraat.

Lokaal het Nederlandsche koffiehuis in de Gentse Vlaanderenstraat (links met terras) waar op 24 oktober het de eerste activistische groep Jong Vlaanderen werd gesticht. Later zou de Clercq in zijn hart Jong Vlaming zijn maar zich boven de verschillende strekkingen binnen het activisme positioneren.

Aanwezig waren een 10-tal mensen o.m. van de hoger genoemde *De Bestuurlijke Scheiding*, onder wie Marcel Minnaert en ds. Domela, die wellicht meegekomen was met Minnaert, omdat die met zijn zoon Edzard bevriend was en geregeld aan huis kwam bij de Domela's op de Coupure. Voordien was Domela wel lid geweest van enkele verenigingen, waaronder het ANV, maar politiek was hij nooit op de voorgrond getreden. Volgens professor Lode Wils stond hij evenwel al van voor de oorlog in Duitse dienst. De vergadering koos Domela als hun 'leider'. Volgens Van Acker 'omdat hij de oudste was, het meest charisma had (witte baard) en de fysieke allure van een profeet'. Hij was de beste inval-ler voor Mac Leod, die naar Engeland gevlucht was. Bovendien had Domela al contacten gehad met de Duitsers. Hij had van generaal von Werder een pas gekregen om gewonden bij te staan. Die kon goed van pas komen om de Jong Vlaamse boodschap te verspreiden. Op 24 oktober had hij nog een afspraak met generaal Jung, volgens Domela's dagboek '*dien edelen, hoogst minzamen krijgsman, die zich aller eerbied en toegenegenheid afdwingt*'. Tenslotte was Domela de enige die zich kon permitteren uit de anonimiteit te treden⁴. Domela was als Nederlander, militant vegetariër en anti-alcoholist zeker

³ Tegen Oud Vlaanderen (de geminachte politiciers en andere gematigde krachten) en verwijzend naar Jonge Turken die in 1909 een despotische sultan hadden afgezet.

⁴ Het valt op dat de activisten, zelfs onder de bescherming van de Duitse bajonetten en bij afwezigheid van de Belgische autoriteiten, zeer lange tijd anoniem bleven.

niet het type dat veel Vlamingen aansprak. Als dominee maakte hij bovendien weinig kans in het katholieke Vlaanderen.

Programma van Jong Vlaanderen

Op de stichtingsvergadering stelden de Jong Vlamingen dat Vlaanderen belang had bij een Duitse overwinning. Domela schoof meteen enkele elementen vooruit voor het programma: 'den rampzaligen naam België' moest verdwijnen, Vlaanderen moest een aparte Zuid-Nederlandse staat worden (met de taalgrens als Zuidergrens), het lot van Wallonië bleef hun onverschillig, het Frans moest worden verbannen. In het secundair onderwijs zou Duits na het Nederlands de tweede taal worden. Op 27 oktober namen ze een tekst aan die de stellingen van Domela in een internationale context plaatste. Als eerste fase wensten ze aanvankelijk een inlijving van Vlaanderen als deelstaat in het Duitse rijk, omdat alleen zo de verfransing kon worden uitgeroeid. Later kon Vlaanderen deel uitmaken in een federatief verband op één of andere manier van één grote Germanenbond. De Vlaamse soldaten moesten zo spoedig mogelijk mét i.p.v. tegen de Duitsers vechten. Van een 'Alldeutschtum' als eerste stap wensten ze terecht te komen in een 'Allgermanentum'. Het is duidelijk dat men hier (via Domela?) het standpunt van het Alldeutscher Verband overneemt. Voor alle duidelijkheid: dit annexionistisch ADV was rond de eeuwwisseling door de Vlaamse Beweging wandelen gestuurd.

Gott mit uns

Uit zijn oorlogsdagboek leren we dat Domela in die dagen een bijna grenzeloze bewondering had voor de Duitsers. Bij zijn contact met gewonden kwam hij onder de indruk van het harmonieuze samengaan van vaderlandszin, godsdienstzin en intellectuele ontwikkeling: *'Terwijl die arme, goede, onontwikkelde Vlaamse gewonden nauwelijks kunnen lezen en meestal slechts kaartspelen, lezen de Duitsers de Bijbel en andere ernstige boeken met graagte.'* Volgens een lid van zijn gemeente verkoos Domela de christelijke Duitse cultuur boven het goddeloze Frankrijk *'omdat de Landsturmiers boven hunnen navel een riem dragen 'Gott mit uns'*. Het viel Domela ook op hoe de Nederduitse soldaten gemakkelijk met de Vlaamse bevolking konden praten: *'Het kleine volk gaat heel vriendelijk met de Duitsers om en verstaat hen vrij goed.'* Zoals de Sleeswijkse soldaten onder mekaar Deens spraken en toch loyaal voor het Duitse vaderland vochten, zo moest althans volgens de dominee ook de toekomst voor Vlaanderen worden. Ook de oudere student Leo Picard was aanvankelijk onder de indruk van de Duitse mogelijkheden. De enige dissident was eigenlijk Minnaert. Hij zou flamingant blijven ook onder een Duitse bezetting en de Groot-Nederlandse kaart trekken.

Domela versus Minnaert

De derde vergadering had op 13 november plaats bij Domela op de Coupure Rechts. Domela vroeg er *'voor het aangezicht van God, in wie wij allen op een verschillende manier geloven, één verbond te maken en elkander in nood en dood trouw te zweren tot het uiterste.'* Minnaert pleitte weer voor toenadering tot Nederland, terwijl Reimond Kimpe vond *'dat alle hulp uit het Oosten moest komen.'* De eedgenoten besloten uiteindelijk de 'inlijving' af te zwakken tot 'toenadering' tot Duitsland. Naar de *Kölnische Zeitung* stuurden ze meteen een correctie aan hun programma op: *'In dat geval van inlijving bij Duitsland, de jonge Vlamingen, Nederlanders zouden willen blijven en van Walenland gescheiden; zo zouden ze dan ook met geestdrift willen meewerken om een dam op te werpen tegen het latijnendom.'* (notulen van Jong Vlaanderen). Op 7 december probeerde Minnaert nog eens maar Domela repliceerde dat Vlaanderen van Nederland niets te verwachten had (daar was men volgens hem 1830 nog niet vergeten en wou men

'geen overmacht van (katholieke) ultramontanen'). *'Wij moeten eerst een staat Vlaanderen in het leven roepen eer Holland in ons gelooft' (...)* *'de Duitse hulp hebben wij nu bij de stichting, inrichting en opbouw van een Vlaamse staat nodig.'* Zelfs Minnaert gaf toe dat *'voor Vlaanderen elk lot, zelfs een mogelijke verduitsing, verkieslijk was boven overheersing door België of Frankrijk.'*

Kerstwensen aan de keizer

Was het als gevolg van het vastlopen van de Duitsers aan de Marne en de IJzer dat de Jong Vlamingen zich wat meer gingen bezinnen en meer aanknoopten bij hun vooroorlogse programma met nadrukkelijker het behoud van hun taal en cultuur? Nog in december sprak men over een Duitstalige brochure over de Vlaamse Beweging. Eind december zonden ze een (naamloze) kerstboodschap naar de keizer van de hand van Picard. Nadat ze zich geëxcuseerd hadden dat de Vlamingen aan de verkeerde kant vochten, durfden ze toch hopen *'op de ure der bevrijding als wij, verlost van alle Romaanse dwang, opbloeien zullen als frisse loot van de aloude Germaanse stam. Dan zullen wij als echte Nederlanders van Kales tot de Maas de roemrijke naam onzer voorouders herwinnen. Dan worden wij onder de hoge leiding van Uwe Majesteit trouwe grenswachters van het machtige Germanendom.'* Deze brief kwam evenwel niet bij de keizer terecht maar bereikte het militaire hoofdkwartier dat dit verzoek om 'Aufnahme in das Reich' doorstuurde naar Buitenlandse Zaken dat het doorstuurde naar Gouverneur-generaal von Bissing in Brussel. De kleine equipe van Jong Vlaanderen zag in de oorlogsomstandigheden een unieke opportuniteit om haar programma te realiseren. Vooral dominee Domela rekende op de Duitse bajonetten: *'Alleen Duitsland kan Vlaanderens volk verlossen en voor Vlaanderens bevrijding hebben wij jarenlang de Duitse ambtenaren en soldaten nodig'*, stelde hij eind 1914. *'Zonder Duitsland gaat het niet. Alleen onder de hoge leiding van het Duitse Rijk kan Vlaanderen de band met de Walen breken en uit België's puin herrijzen.'* Zeker in het begin hadden de activisten een zeer zwakke basis. Daarom was voor Domela het lobbyen bij 'politiek invloedrijke Duitse personen' steeds de hoofdzaak. Gezien de strenge censuur was er zeker in 1914 van dit alles niets bekend bij de Vlaamse bevolking. De Jong Vlamingen zouden alvast de bezetter verzoeken hun tegenstanders te kortwieken. In hun ambities om de macht over te nemen, deinsden ze voor niets terug: *'De wegzending van mannen als Paul Fredericq, burgemeester Braun, schepen De Weert, Pirenne e.a. zou moeten worden gevraagd en er zou niet moeten worden gerust voor dat deze verkregen is'*, staat in de notulen van 12 december 1914 te lezen. Van die onvrome wens kwam voorlopig niets in huis. Enige democratische onderbouw voor hun streven was van geen tel (cfr. de antipolitieke houding in *De Bestuurlijke Scheiding*).

Radicale Jong Vlamingen

Volgens Domela was 'parlement' overigens een samenstelling van 'parler' en 'mentir'. Bij de politici vond men slechts 'franskiljons, onverschilligen en arrivisten.' 'De politiekers zijn dorre takken op Vlaamsch gebied.' De oude leiders van de Vlaamse Beweging waren niet meer op hun taak berekend, er waren nu nieuwe gidsen nodig. Zelfs de oprichting van een Vlaams-nationale partij vond men zinloos. Het Vlaamse volk was zó diep gezonken dat het zelf niet kon meewerken aan zijn bevrijding. De Jong Vlamingen gingen ervan uit dat het volk zich wel gewillig aan de nieuwe situatie zou aanpassen. *'We hoeven met de grote massa geen rekening te houden, want die luistert alleen maar naar het geluid van het kanon'*, meende Richard De Cneudt. Na de oorlog zou de massa *'met gewilligen kuddegeest'* aan elke overwinnaar alle eer bewijzen.

Enige dagen na de val van Gent begaf Domela zich bij zijn vriend en leerling van Gezelle, Eugene Van Oye in Oostende: *'Nog herinner ik me als gisteren hoe ik bij hem binnen-*

kwam en zeide: 'Ik kom u gelukwensen met België's ondergang. God geve dat Vlaanderen nu geheel vrij moge worden.' De dokter sprong op, zijn leeuwenmanen fladderend om zijn hoofd riep hij: *'Als echte Vlaming dank ik God voor de aftocht van het Belgische leger. 1830 is de grootste ramp geweest voor onze Vlaamse gewesten. Mijn zoon is helaas soldaat in het Belgisch leger. Als nu dat Belgisch d.i. Frans bewind maar nooit terugkeert.'* Hij was opgetogen en zei: *'Met Rodenbach zeg ik u: 'Nu is Vlaanderens zonne weer aan 't dagen.'* Jong Vlaanderen had er een tweede kern bij.

Anti-Belgische houding

Een echte nieuwigheid tegenover het vooroorlogse flamingantisme was de anti-Belgische houding. Behalve de principiële anti-Belg Domela en misschien Van Oye waren alle (toekomstige) activisten zeer trouwe Belgen cfr. René De Clercq. Deze radicale loyauteitsomslag (door de tegenstanders gemakkelijk als 'verraad' bestempeld) werd m.i. in zijn diverse aspecten nog te weinig bestudeerd. Kwam het activisme zomaar plots uit de lucht gevallen? Was het zoals de officiële geschiedschrijving stelt, een loutere uitvinding van Duitsers en Nederlanders? Ik vergelijk de toestand van de Vlaamse Beweging in 1914 graag met een verbrandingsmotor: in de (Vlaamse) ontploffingsruimte lag er sedert 10 jaar een uiterst ontvlambaar gas zich op te persen. Er bestond al enige taalwetgeving maar als de mentaliteit (van de machthebbers) niet mee evolueert en de praktische afdwingbaarheid veel te wensen laat, ontstaat een sfeer van permanente frustratie, ongeduld, wantrouwen tegenover meer gematigden etc. Bovendien zag de Vlaamse Beweging, die stilaan een massabeweging geworden was, in de Belgische parlementaire ruimte weinig ruimte voor verdere verwezenlijkingen (cfr. De mislukking van Van Cauwelaerts Vlaamse meerderheidsstrategie). M.a.w. elke vonk kon dit samengeperst gas tot ontploffing brengen.

Domela, de nieuwe messias?

In de merkwaardige situatie in de nazomer 1914 deden enkele radicale jongeren de vlucht naar voren. Ze verwachtten hun heil van persoonlijke studie, charismatisch optreden en een plotselinge, autoritaire verandering van de verhoudingen: een *Messias*. Alleen een wonder, een *deus ex machina*, kon een uitweg bieden. Die messias kwam er in de persoon van Domela. Die verwoordde zijn rol in 1914 enkele jaren later als volgt: *'In Gods kracht greep ik met machtige hand een wegstervend volk aan en blies die halfdoden, die sinds eeuwen geen staatsvormende gave meer hadden, de levenwekkende gedachte in van een eigen staat Vlaanderen.'*

Het activisme: een louter Gents fenomeen?

Fanatieke jongeren, zoals Marcel Minnaert, wilden eindelijk daden en resultaten tot elke prijs. Een merkwaardige vaststelling is ook dat bijna alle activisten iets met Gent te maken hadden: *ofwel hebben zij er gestudeerd*: aan een vrijzinnige universiteit, het activisme was trouwens grotendeels vrijzinnig. Gent plakte een stempel op eenieder die er verbleef of zoals de Clercq het verwoordde: *'Ik ben West-Vlaming door geboorte en Gentenaar bij opvoeding'* en *'In Gent heb ik geleefd en geloofd.'* *Ofwel hebben ze er gewerkt*: Borms was studiemeester aan het Gentse atheneum, Haller was er leraar. Uiteraard zorgde vanaf oktober 1916 de vervlaamste universiteit er voor een concentratie van activistische intelligentsia.

In Gent lagen alle vooroorlogse tegenstellingen (levensbeschouwelijk, sociaal en communair) het scherpst en zou het activisme scherpst uit de verf komen zowel in kwantiteit als in kwaliteit. Bovendien lag de stad in het streng gecontroleerde zgn. Etappengebied.

Slechts enkele Duitse officieren zoals Etappengeneral Wolfgang von Unger en pressedelegierte Hermann Wirth waren enthousiast en verleenden effectieve steun.

General der Reiterei Wolfgang von Unger (Detmold 17 december 1855 - Berlijn 19 december 1927) commandeerde de 3de Duitse cavaleriedivisie die met 8.000 dragonders, huzaren en andere ruiters op 7 oktober 1914 vrij kalm Ieper bezetten. 's Anderendaagsmorgens verlieten ze de stad die ze daarna gedurende 4 jaar tevergeefs zouden belegeren. De 'Vlamingenvriend' Von Unger werd vanaf september 1915 Etappeninspecteur in Gent en zou later De Clercq's 'De Noodhoorn' vertalen in het Duits.

Laten we wel wezen: eind 1914 was het activisme een zeer minieme beweging, bijna uitsluitend actief in Gent. De uitbreiding zou er later komen, vooral als de Duitsers de vernederlansing van de Gentse universiteit gingen vooropstellen. De latere activist Hippoliet Meert, ook een atheneum-collega van De Clercq, kan model staan voor velen: bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog distantieerde Meert zich duidelijk van de Jong Vlaamse Beweging. Hij behoorde tot degenen die de zaak van Vlaanderen aan de zaak van België verbonden: zolang België geen hinderpaal was voor Vlaanderen's ontplooiing, zou hij België trouw blijven. Hij spoorde de Vlamingen zelfs tot voorzichtigheid aan in het belang van de Vlaamse zaak.

Vermeldenswaardig, met het oog op toekomstige gebeurtenissen zijn ook de wedervaren van De Clercq's achterneef Godfried Rooms. Als oorlogsvrijwilliger in augustus 1914, vocht hij op de verschillende fronten, maar werd op 3 november 1914 met een dertigtal andere Belgische soldaten gevangengenomen nabij Stuivekenskerke en eerst in Holzminnen en later in Göttingen opgesloten. In dit laatste kamp zou hij later een centrale plaats bekleden in de activistische werking.

2. De loyaal Belgische flaminganten

De Duitse inval op 4 augustus 1914 had een massale patriottistische roes geëvoceerd. De arbeiders dachten door loyauteit het AS te verwerven, de Vlamingen een Vlaamse universiteit. In september was deze roes in Gent al bekoeld want veel vlaggen werden binnengehaald. Braun stuurt de politie uit om vlaggen weer uit te hangen en lijsten op te maken van 'vaandelvluchtigen'. Het patriottisme is bij velen een opportunistische façade. De internationale humanitaire hulp voor 'poor little Belgium' die snel op gang komt, wordt verdeeld via kanalen, beheerst door het franskiljonse establishment.

De rol van professor Paul Fredericq

Wij hangen het verhaal van de loyaal Belgische flaminganten op aan de belevenissen van De Clercq's vroegere professor Paul Fredericq. Hij was in de vooroorlogse protestantse kerk de enige die intellectueel tegen Domela op kon. Fredericq wordt ook door burgemeester Emile Braun aangewezen om deel uit te maken van een permanente groep

gijzelaars, bestaande uit Gentse prominenten, die eind 1914 in 3 ploegen van 10 beurte- lings worden ondergebracht in het zgn. Hotel Van der Haeghen in de Veldstraat. Reeds op de dag van de Duitse inval, werden de cursussen aan de Gentse universiteit gestaakt. Ook in oktober herneemt men de lessen niet o.m. door de bemoeienis van Fredericq, die vindt dat men loyaal moest blijven tegenover de opgeroepen studenten en vrijwilligers aan de IJzer. Men ging er toen nog steeds van uit dat de oorlog niet lang ging duren. Fredericq zet zich in voor liefdadige werken, doet verder de redactie van *Het Volksbelang* tot het verschijningsverbod in oktober 1914. Zelfs het blad *De Bestuurlijke Scheiding* waaruit zowat het activisme zou ontstaan, werd toen verboden. Nog een sterke aanwij- zing dat de Flamenpolitiek toen nog niet bestond.

Om de haverklap worden de Belgen herinnerd aan de godsvrede of Union Sacré op sociaal en communautair gebied die in augustus 1914 werd afgekondigd. Hier een exemplaar in Nederland uitgebracht door de Office (de la propagande) belge die begin 1915 werd opgericht. Vooral de godsvrede op communautair vlak zou zwaar onder druk komen te staan.

In november 1914 had Maurice Maeterlinck, de Gentse Nobelprijswinnaar, in Milaan betoogd dat België voor 'la civilisation latine'⁵ vocht. Vandaag legt men deze toespraak uit als dat Maeterlinck eigenlijk het toen nog neutrale Italië voor de entente wou winnen. Toen schoot zijn rede de flaminganten echter in het verkeerde keelgat o.m. omdat zij er een flagrante schending van de zgn. godsvrede op communautair gebied in zagen. Fredericq noteert in zijn dagboek: 'Prachtige gedeelten, maar ook dwaze' (...) 'als hij manifesten uitgeeft, kan hij nooit maat houden.' Later zullen soortgelijke incidenten de

⁵ 'Elle a ainsi rendu à cette civilisation, qui est la seule ou la pluspart des hommes veulent et puis- sent vivre, un service exactement pareil à celui que la Grèce, lots de grands invasions asiatiques, avait rendu à la mère de cette civilisation. Mais si le service est pareil, l'acte passe toute compa- raison' (...) 'Ils se trouvaient depuis des siècles au confluent de deux cultures puissantes et ennemies. Ils avaient a choisir. Ils n' ont pas hésité. Et leur choix et d' autant plus significatif, d' autant plus lourd d'enseignements, que nul n'avait autant qu'eux qualité pour choisir en connais- sance de chose. Vous n'ignorez pas, en effet, que plus de la moitié de la Belgique est de source germanique.

loyauteit van de flaminganten op de proef stellen en sommigen naar het activisme drijven.

Op de vergaderingen van *Het Volksbelang* (dat intussen niet meer mocht verschijnen), die bij Fredericq thuis doorgingen met als aanwezigen o.a. Maurits Basse, Oscar Van Hauwaert, beiden atheneumcollega's van De Clercq, schepen de Bruyne en Gillis Minnaert (Marcel's oom), had men de eerste geruchten over het activisme gehoord. De volgende 'motie tot alle Belgen' werd goedgekeurd: *'Patriotes de tous les partis, détournéz-vous avec dégoût de ces misérables. L'union fait la force.'* Een interview aan Derk Hoek, de zoon van de Brusselse dominee, voor een Nederlands blad geeft zeer goed Fredericq's standpunt van die dagen weer. Zijn onvoorwaardelijke verzet tegen de Duitsers wordt in de eerste plaats gemotiveerd door vaderlandse verontwaardiging over de barbaarsheid van de Duitse inval (de Duitse Kultur vernietigde zelfs de Leuvense universiteitsbibliotheek!). Van Duitsland viel volgens hem niks te verwachten voor de Vlaamse Beweging: *'Duitsland heeft steeds onderdrukt en zal zo het (wat noch te verwachten, noch te hopen valt) wint, met ijzeren vuist ons het Duits opleggen.'* Bovendien, was Fredericq ervan overtuigd dat België na de oorlog 'ook van een kuipend Frankrijk, geen invloed meer dulden zou.'

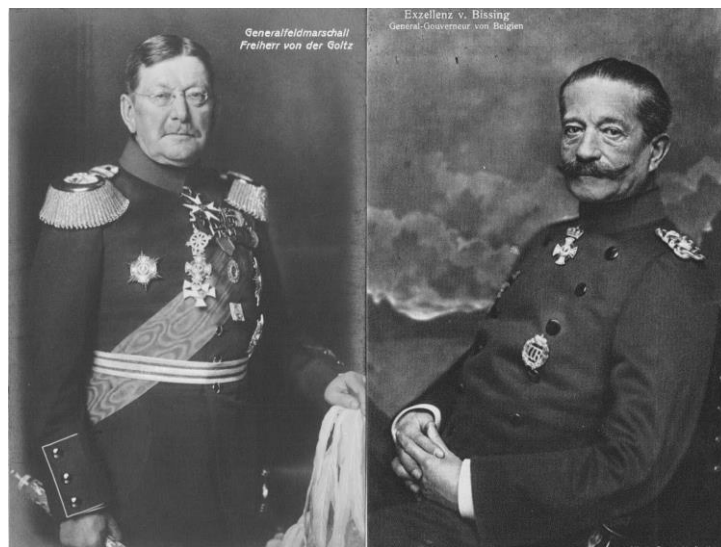
De oorlog had immers de samenhangigheid der Belgen aanzienlijk versterkt (de zg. âme belge-theorie die o.m. door Fredericq's vriend Pirenne was ontwikkeld). Daaruit zou een sterkere staatkundige eenheid ontstaan: *'Onze nationale trots heeft zich, in deze maanden, zodanig ontwikkeld, en zal zich zodanig ontwikkelen, dat daar van buitenlandse suzeriniteit geen sprake meer kan zijn.'* En nog: *'Er is een wind van eendracht en vaderlandsliefde als een zuiveringsorkaan over Vlamingen en Walen, klericalen en liberalen en socialisten, flaminganten en Franskiljons gegaan. Met eenen zoo populair en almachtigen Koning als Albert zijn zal, kan er geen spraak meer zijn, in de eerste jaren van een partijdige regeering.'* Merken we bij dit laatste op dat Fredericq sedert een tiental jaren persoonlijk bevriend was met Albert.

3. De Duitse Flamenpolitik

Vele auteurs baseren zich op de getuigenis van diplomaat baron von der Lancken (*Meine 30 Dienstjahre (1888-1918)*, Berlin 1931) dat de Flamenpolitik 'in keiner Weise geplant, erst recht nicht vorbereitet gewesen' is. M.a.w. van de Duitse kant uit ging het hem om loutere improvisatie. In ieder geval is er in de vooroorlogse Duitse ambassade in Brussel noch bvb. tijdens de Wereldtentoonstelling van Gent 1913 enig spoor van voorbereiding van een Flamenpolitik te vinden. Integendeel, das Deutsche Haus had hetzelfde officiële (dus franskiljons) karakter als alle andere en de vele Gaststätte en Bierstübe wierven geen Vlamingen maar Franstalige obers aan. Zelfs later, toen de Flamenpolitik op volle sterkte was gekomen, gingen vele Duitse officieren liever om met de franskiljons, hun stand- en klassegenoten, dan met enkele activistische Vlaamse onderwijzertjes en ambtenaartjes. In sommige gevallen werkten zij de flaminganten zelfs tegen.

De eerste sporen van de Flamenpolitik dateren van een maand na het uitbreken van de oorlog nl. op 2 september, toen rijkskanselier von Bethmann Hollweg een schrijven richtte tot Maximilian von Sandt, de chef der Zivilverwaltung te Brussel. Hij wees op het belang dat steunverlening aan de culturele Vlaamse beweging voor Duitslands toekomstige verhouding tot Nederland zou kunnen hebben. Vijf dagen later gaf von Bethmann Hollweg in een brief aan de eerste gouverneur-generaal van België Colmar von der Goltz te kennen dat het Belgische vraagstuk onder alle omstandigheden zo geregeld moest

worden dat de vriendschappelijke betrekkingen tussen het Duitse Rijk en Nederland gewaarborgd bleven.

Colmar von der Goltz en Moritz von Bissing, de eerste en tweede gouverneur-generaal van België

Tot hiertoe waren niet de Vlamingen belangrijk maar de diplomatie met Nederland. Von der Goltz, die overigens volledig onverschillig was voor de Vlaamse zaak, verdween spoedig naar Turkije.

Op 27 november 1914 nam Moritz von Bissing in Brussel zijn taak over. De nieuwe gouverneur-generaal ontving uit Berlijn een schrijven op 16 december 1914, waarin de kanselier hem aanbeval de 'berechtigten nationalen Bestrebungen' der Vlamingen zijn volle belangstelling te geven. Sedertdien ging de Flamenpolitik pas echt op volle toeren draaien, waarbij von Bissing in de eerste plaats Hauptmann Dirr⁶ en de Vlaming Haller von Ziegesar⁷ in zijn beraad betrok. Een derde adviseur was Reismann-Grone, was reeds decennialang geïnteresseerd in de Vlaamse Beweging. Hij had in de jaren 1890 voor het Alldeutscher Verband toenadering gezocht met de Vlaamse Beweging maar was in 1897 – 1898 ondubbelzinnig afgepoeierd (zie supra).

Op 17 december sprak von Bissing voor de eerste maal te Brussel met Reismann-Grone. Von Bissing, allereerst Duits patriot, doch stellig de Vlamingen als 'Stambroeders' welgenegen, handelde stipt overeenkomstig de richtlijnen van 'Berlijn'. Tijdens het onderhoud met Reismann-Grone zou von Bissing gezegd hebben: 'Wir müssen Belgien vielleicht aufgeben, doch es zerstören durch die Flamen. Das Phantom Belgien bleibt ein Feind.' De uitslag van de strijd aan de Marne en het stokken van het oktoberoffensief om de kanaalhavens hadden kennelijk ook bij von Bissing zijn invloed niet gemist. Op 16

⁶ Hauptmann Pius Dirr raakte als Duits officier begin oktober 1914 gewond in een gevecht bij Hazebroek. Vanaf begin 1915 tot het einde van de oorlog werkte hij in het bezettingsbestuur in Brussel. Met de Vlaamse kwestie maakte Dirr kennis ten huize van de Kortrijkse brouwer en latere Jong Vlaming Arthur Pollet bij wie hij in de herfst van 1914 herstelde van zijn verwonding. Een van de rapporten kwam bij gouverneur-generaal Moritz von Bissing terecht. Deze ontbood Dirr op 24 december 1914 en liet hem zijn ideeën toelichten. Later zou de diplomatische Dirr de gezworen vijand worden van de onbesuisde ds. Domela.

⁷ Jozef Haller von Ziegesar was protestant en gaf tot 1905 les in het Gentse atheneum. Hij verhuisde naar Brussel. Daar zou hij de ideale persoon zijn die von Bissing de Vlaamse beweging kon uitleggen.

december 1914 schrijft kanselier Bethmann in instructies aan von Bissing 'dat het Duitse Rijk bij de Vlaamse bevolking de positie moet verwerven van natuurlijke beschermer en trouwe vriend' (dass das Deutsche Reich bei einem starken Teil der belgischen Bevölkerung sich die Stellung eines natürlichen Beschützers und zuverlässigen Freundes erwirbt und sichert).

BESLUIT

Uit het voorgaande is het voor ons zonneklaar dat het activisme en de Flamenpolitik zich aanvankelijk volledig gescheiden hebben ontwikkeld. Domela en C° hadden in 1914 geen enkel contact in Berlijn of Brussel, getuige ook de zgn. kerstboodschap rechtstreeks aan de keizer in Berlijn gestuurd en die uiteindelijk bij von Bissing terecht kwam. De Gentse Jong Vlaamse activisten beschikten toen duidelijk nog niet over de knowhow hoe ze met de Duitse beslissingscentra in contact moesten treden.

De Flamenpolitik gold overigens alleen de zgn. zivilverwaltung in Brussel. Het activisme was ontstaan in het etappengebied waar de militairen de plak zwaaiden. Buiten enige persoonlijk cultureel geïnteresseerden zoals Wirth, von Unger etc. had geen enkele Duitse militair enige kaas gegeten van de Vlaamse kwestie, zij wisten er zelfs het bestaan niet van af. Slechts later zouden Zivill- en Militärverwaltung met mekaar overeenkomsten sluiten betreffende de Flamenpolitik.

Mocht het Duitse Rijk, gekend om zijn degelijkheid en planmatigheid met voorbedachten rade een Flamenpolitik ontwikkeld hebben, zouden daar zeker en vast tastbare bewijzen van zijn. Zelfs Domela, door prof. Lode Wils, genoemd als in dienst van de Duitsers vóór 1914, zou volgens mij een slechte Duitse agent geweest zijn, wegens té ondiplomatisch, veel te onvoorzichtig en te opvallend. Domela, die eind 1914 onmiskenbaar super-Duitsgezind was, liet zich echter door niemand, ook niet door de Duitsers, aan de leiband houden. Hij zou de Flamenpolitik eerder schaden en 'kaltgestellt' worden. Het fameuze bewijs als zou hij een Duitse agent geweest zijn, heb ik nog nooit onder ogen gekregen en vergeten we niet dat hij altijd om de Duits-Deense oorlog (1864) en de verhoogduitsing van Nederduitsland een latente wrok tegen het officiële Duitsland koesterde, zelfs zijn Duitse gemeenteleden bestempelde hij nogal eens als 'moffen'.

Joost Vandommele

Voor alle inlichtingen

René De Clercqgenootschap (secretariaat):

Jan Dhaluin, Vichtesteenweg 15, 8540 Deerlijk
Tel.: 056/72.86.70 e-mail: dhaluin.dekeyser@telenet.be

René De Clercqarchief:

Leen Lefebre, Gemeentehuis, Harelbekestraat 27, 8540 Deerlijk
Tel.: 056/69.47.39 (enkel in de voormiddag) e-mail: erfgoed@deerlijk.be

Webstek: www.renedeclercq.be

alles over René De Clercq, zijn museum, zijn archief en het genootschap

In een grooten blok van dien groen-Duitschen, staalhard bergarduin, onder open lucht, kapt Jozef Cantré met nijldigen slag. De schilfers pletsen ten gronde. En uit die vormellooze massa zien wij reeds het heerlijke beeld oprijzen: De dichter, die, zich met de linkerhand oprichtend van de aarde, het boek met de rechterhand op het hart drukkend, het hoofd met den weelderigen baard rustend op den schouder, kijkend naar den hemel, naar de zon, naar het Hoogere.

Haal een kunstwerk van Jozef Cantré in huis

Replica van het grafmonument van De Clercq

Kostprijs 90 euro

Het René De Clercqgenootschap heeft Philip Moerman, beeldend kunstenaar, opdracht gegeven om replica's van het grafmonument van René De Clercq te maken. Deze replica's worden gemaakt van een originele maquette en zijn in kunststeen gegoten (hoogte: 28 cm). Verpakt in een geschenkdoos zal er een folder bijgevoegd zijn met alle inlichtingen over de beeldhouwer Jozef Cantré en de dichter René De Clercq.

Wil je een kunstlievende geliefde, handelsrelatie of vriend plezieren met een buitengewoon geschenk, dan kan je nu al deze replica bestellen. Een unieke gelegenheid om bij je thuis te genieten van een betaalbaar kunstwerk van de befaamde Gentse kunstenaar Jozef Cantré.